

“YÜZİLLİKLƏR” silsiləsindən

ABDULLA FARUQ - 100

BAKI - 2011

**Kitab Abdulla Faruqun
100 illik yubileyinə ithafdır.**

**NƏŞRƏ HAZIRLAYAN
VƏ ÖN SÖZÜN MÜƏLLİFİ:**

S O N A X Ə Y A L

Abdulla Faruq–100. Bakı–“MBM”–2011. 88 səh.

Bu, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin “İRS” komissiyasının “Yüzlilliklər” silsiləsindən ikinci kitabıdır. Kitabda şair-publisist Abdulla Faruqun xatirələri və məqalələri, eyni zamanda haqqında xatirə və məqalələr verilmişdir.

ISBN 978-9952-29-043-5

© S.Xəyal, 2011
Bakı, “MBM”

ABDULLU FARUQ – 100

Allah-təala şairləri yaradanda onların ağrı-acılı taleyini yazır və sanki onları dünyanın qəm yükünü çəkəcək zümrə kimi qərar verir. Bu qəm yükü şairdən-şairə azalmır, daha da artır. Bəlkə elə ağrı-acısız şair olmaq mümkün olmadığı üçün, şair taleyi belə müəyyənləşir. Sovet dönəmindəki repressiyaları düşünəndə, otuzuncu illərin qurbanlarını yada salanda, bir anlıq tale yüklü məsələdir, deyə düşünməli oluruq. Amma bu qurbanların taleyi bir xətdə birləşsə də, hərənin öz yaşam tərzini, yaradıcılıq yolu, ölüm hökmü var. Kimi varlı, xoşbəxt bir ailənin övladı olub, kimi məşəq-qətli həyatın yoxsul komasında doğulub. Kimi bir sözün qurbanı olub, kimi dağ üstə dağ qoyub. Kimi bu gün sadəcə repressiya olub deyə, repressiya qurbanlarının cərgəsinə yazılıb deyə, adı çəkilir, kimi qoyub getdiyi əmanətləri ilə öz gücünə yaşayır...

Azərbaycan Yazıçılar Birliyində Natəvan klubunun qarşısındakı foyədə repressiya qurbanlarına həsr olunmuş abidə vardır. Burada bir sıra adlar, soyadlar yazılıb. Bunlar o illərdə həbs olunan, sürgün edilən, güllələnən yazıçılarımızdır. Amma otuzuncu illərdə, hətta iyirminci illərin sonunda belə sürgünə göndərilən şairlərimiz olmuşdur ki, onların adı siyahıda yoxdur, qayıdanları da olub, itkin düşənləri də. Bakılı şairlərdən Hacıəli Pərişan, Mirhəsən Münsif və b. bu qəbildəndir...

Talesiz şairlərdən biri də haqqında ev dustağı hökmü çıxarılan, müharibə başlayanda isə “günah”ını yumaq üçün cəbhəyə göndərilən, həlak olduğu təxmin edilən Abdulla Faruqdur. Həbsxanada yatmasa da, güllələnməsə də, sürgün olunmasa da.

Teymur Əhmədovun “Azərbaycan yazıçıları”(1995) kitabında Faquq haqqında xeyli məlumat var: 1907-ci il aprelin 24-də Göyçayın Poti kəndində əkinçi ailəsində anadan olub, 1917-21-ci illərdə ilk təhsilini burada alıb, sonra Bakı müəllimlər seminariyasını, daha sonra ADU-nu bitirib. Bakı məktəblərində, ADU-nun hazırlıq kurslarında müəllimlik edib. 1930-cu ildə Moskvaya Sovet Şərq Xalqları Elmi-tədqiqat İnstitutunun aspiranturasına göndərilib, ailə vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq bir ildən sonra Azərbaycan Dövlət Elmi-tədqiqat İnstitutuna köçürülüb. Ali məktəblərin fəhlə fakültələrində, “Kommunist” qəzeti redaksiyasında, Nərimanov adına texnikumda müəllim kimi çalışıb və şəhər rayon maarif şöbələrinin birində pedaqoji kabinetin müdürü olub. “Qızıl Şərq” mətbəəsində işlədiyi vaxt ordu sıralarına çağrılıb, qayıdandan sonra Baş mətbuat idarəsində çalışıb. “Ədəbiyyat qəzeti” və “Şərq qadını” jurnalları redaksiyalarında işləyib. Cəbhədə leytenant rütbəsində xidmət edib və “Qızıl Əsgər” cəbhə qəzetində mübariz ruhda şeirləri ilə müntəzəm çıxış edib. Bu dövrdə “Qara Məmməd” mənzum pyesini və “Otuz qəhrəman” poemasını yazıb. N.A.Nekrasov, İ. Franko və başqalarının əsərlərini tərcümə edib. 1944-cü ildə Taqanroq ətrafında gedən döyüşlərdə həlak olub. Teymur Əhmədov burada şairin aşağıdakı kitablarını bizə təqdim edir. Bu kitabların hamısı sovet dövründə nəşr olunub.

Mənim Abdulla Faruq haqqında bildiklərim elə bu qədər idi. Amma bir dəfə uşaqlar üçün gözəl əsərlərin müəllifi, yazıçı Əli Səmədli dedi ki, Abdulla Faruqla bağlı xatirə gecəsi keçirmək istəyir. Şairin Ədəbiyyat Muzeyində saxlanılan əlyazmalarını əski əlifbadan çevirmək lazımdır. Əli müəllimlə muzeyə getdik. İsrafil müəllim bizi elmi fonda göndərdi. Fondun müdürü Xatirə xanım bizi çox yaxşı qarşıladı, əlyazmaları verdi. 17 gün muzeydə işlədim, xeyli material yığdım. Əli Səmədli həmin tədbiri keçirdi. Elə o zaman Əlyazmalar İnstitutunun şəxsi arxivlər şöbəsindəki fondları da araşdırdım və şairin iki qəzəlini, rus dilində şeirini, məktublarını tapdım və bir məqalə yazıb “Əlli yaşlı xəzinədən əlli məqalə” kitabıma daxil etdim.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin “İRS” komissiyası 2008-ci ildə “Yüzlilliklər” silsiləsindən kitablar nəşr etməyi qərara alanda, ilk əvvəl Almaz İldırım və Abdulla Faruq ilə bağlı “Ədəbiyyat qəzeti”ndə elan verdik. Almaz İldırım ilə bağlı məqalələr bir neçə aya toplandı, amma kitab iki ildən sonra işıq üzü gördü. Abdulla Faruq haqqında isə yalnız xalq şairi Balas Azəroğlu bir memuar yazdı, bir də Maarif Teymur qəzətdə nəşr etdirdiyi ədəbi xəbəri verdi.

Hər dəfə Abdulla Faruqun Ədəbiyyat Muzeyinin Elmi fondlar şöbəsindəki arxivindən götürdüyüm yazılarına baxanda, həmin kitab yadıma düşür və özümü borc altında əzilən adam kimi hiss edirəm. Bu il bütün “köhnə” yazıları sona kimi nəşr etdirməyi qərara alanda, Abdulla Faruqla bağlı kitabı da siyahıya saldım. Kitabı nəşrə hazırlamaq üçün şairin Ədəbiyyat Muzeyindəki arxivindən götürdüyümüz əlyazmaları, çap olunmuş yazılarını və haqqında

dərc edilmiş məqalələri bir araya gətirdim. Bütün yazıları əldə etmək imkanım olmadığından elə əlimdə olanlarla kifayətlənirəm. Çünki, “Digər yazıları da taparam” deyə düşünüb gözləsəm, çox çəmək. Gələcəkdə imkan olarsa, Faruqla bağlı daha əhatəli bir kitab hazırlayarıq.

Abdulla Faruqun arxivində 2110 sayılı inventarda gündəlik şəklində, ərəb əlifbasında yazılmış bir ümumi dəftər vardır. Həmin dəftərdən bəzi xatirələri oxuculara çatdırmağı lazım bildik.

Arxiv materialları içərisində yaxın dostu, xalq şairi Rəsul Rzanın Faruqa yazdığı məktubları da saxlanılır ki, biz onları “Rəsul Rza” (yaradıcılığı əsasında) adlı kitabımızda olduğu kimi vermişdik. Həmin məktubları da bəzi fonetik dəyişikliklərlə kitaba daxil etdik.

Arxivdəki III qovluqda inventar 1987, N 28-də sinəzən və növhələr vardır. Əlyazmanın ölçüsü 21,2X13,7 sm, həcmi 6 vərəqdir. Dini ədəbiyyat nümunələri kimi dəyərlı şeirlərdir. Şairin avtoqraflarıdır, amma ilk iki şeirin son bəndində Zair, üçüncüdə Məhzun, dördüncüdə Fəna, beşincidə Fariğ təxəllüslərini oxuyuruq. Ola bilsin sonuncusu elə Abdulla Faruqundur.

Abdulla Faruqun arxivində bəzi maraqlı yazılara da rast gəldik, amma onları çevirmək imkanımız olmadı:

1. İntentar N 1990. 4 vərəq. Ölçüsü: 23X18,3 sm.

A.Faruq. “Cümleyi-əsəbiyyə” Ərəb əlifbasında tibbə aid qeydlərdir.

2. İntentar 1995 N 36. Ərəb əlifbasında əlyazma 22 səhifə həcmində, ölçüsü: 19X12 sm. Molla Cami əfəndi “Cüng”

3. İntentar 1991, N 32, 2 vərəq, ölçüsü: 22,7X18,3 sm. Molla Cami (Nəsir).

4. İntentar 1996. N 37, 116 vərəq, 22X18 sm ölçülü dəftərdədir: Süleyman Nəzif. Namiq Kəmal.

Abdulla Faruq öz dövründə şair və tənqidçi kimi tanınmış, hətta müxtəlif qəzetlərdə işləmiş, sonralar böyük şair kimi tanınan bir sıra yazarların şeirlərini redaktə etmiş, məqalələrində bəzi şairlərin yaradıcılığındakı nöqsanlardan söz açmışdır.

“Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı” kitabında Abdulla Faruqun (Əfəndiyev) məqalələrinin siyahısı verilmişdir:

1.Ədəbi gəncliyimiz.–“Gənc işçi” qəzeti, 29 avqust, 1929.

2.Azərbaycan proletar yazıçıları sosializm quruluşundan kənar qalmışlar.–“Kommunist” qəzeti, 8 oktyabr, 1931.

3.Sosializm ölkə müdafiəsi ədəbiyyatı uğrunda – “Ədəbiyyat qəzeti”. 1 mart, 1935.

4.Yeni yüksək səviyyəli əsər. “Ədəbiyyat qəzeti”, 18 oktyabr, 1938. “Vaqif” pyesinin tamaşası haqqında.

5.İki məsuliyyətsiz şair haqqında.–“Ədəbiyyat qəzeti”, 11 may, 1939. Ə.Rzanın və İsmayıl Soltanın şeirləri haqqında.

6.Kəminənin xatirəsi.–“Ədəbiyyat qəzeti”, 27 sentyabr, 1940. Türkmən şairi Kəminə haqqında.

7.Proletar ədəbiyyatının bugünkü halına diqqət.–“Kommunist” qəzeti, 8 avqust, 1929.

8.“Şairin andı”.–“Kommunist” qəzeti, 8 may, 1931. S.Vurğunun eyniadlı kitabı haqqında.

9.Ədəbi savad uğrunda.–“Gənc işçi” qəzeti, 12 mart, 1930.

10.Mövzunu necə seçməli.–“Gənc işçi” qəzeti, 18 mart, 1935.

11.Yeni yazanlara məsləhət.–“Ədəbiyyat qəzeti”, 12 iyul, 1938. Şeir vəznləri haqqında.

12.Süjet nədir.–“Ədəbiyyat qəzeti”, 12 avqust, 1939.

13.Şeirimizin vəzni haqqında.–“Ədəbiyyat qəzeti”, 22 oktyabr, 1939.

14.Heca vəzni quruluşu.–“Ədəbiyyat qəzeti”, 1 və 20 noyabr, 1939.

Biz bu məqalələrin çoxunu tapa bilmədik. Milli kitabxanada saxlanılan qəzetlərdən üç məqalə əldə etdik. Abdulla Faruqun Əzəl Dəmirçizadə ilə birlikdə yazdığı “Şairin andı” adlı məqaləni bütöv verməyi lazım bilmədik, başlanğıcından bir qədər veririk:

“Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı” kitabından öyrəndik ki, Abdulla Faruq haqqında ilkin məlumatlar M.Arifin ibtidai siniflərin “Oxu kitabı”nda və Həbib Səmədzadənin VII sinif üçün “Ədəbi oxu kitabı”nda verilmişdir. Kitabdən Faruq haqqında bəzi məqalələrin adlarını da götürdük:

1. Mustafafa Quliyev. “İdeoloji çürükçülük və xaltura”. “Ədəbiyyat qəzeti”, 4 oktyabr, 1940.

2. Məmməd Rahim. “Mübariz şair Abdulla Faruq”. “Azərbaycan” jurnalı, 1960, N 2.

3. Tofiq Babayev. “Şair döyüşçü”. “Ədəbiyyat və incəsənət”, 9 may, 1970.

4.Tofiq Babayev. “Odlu sətirler”. “Ədəbiyyat və incəsənət”, 9 may, 1975.

Növbəti illərdə çap olunmuş bəzi məqalələri də tapdıq.

Onu da qeyd edək ki, şair haqqında yazılmış məqalələrdə təkrarlar çoxdur. Məqalələrin azlığını nəzərə alıb əldə etdiyimiz bütün yazıları kitaba daxil etmək qərarına gəldik. Cəlal Abdullaevin məqaləsindən isə ancaq A.Faruqa aid olan hissəni verdik.

ƏLYAZMALAR

XATİRƏLƏR

13/III-36

Yenə də gec oyandım. Artıq mənim üçün bütün günlər istirahət günü kimidir. Qəzet almaq üçün iki dəfə aşağı endimsə də, bir şey tapmadım. Yenidən yuxarı çıxıb evdə oturdum və Rüstəmin şeiri üzərində işləməyə başladım. Şeirinin misralarında istifadə etmək üçün aşağıdakı misraları bu gün yazıram:

Nə şöhrət əsiriyəm, nə şan əsiri,
Gülüstan aşiqiyəm, gülşən əsiri.
Buludlar yorğanımdır, dağlar beşiyim,
Yetiməm, dağılmışdır evim-eşiyim.
Görmədim cocuqluqdan ana qucağı,
Ellərin açılmadı mana qucağı.
Ruhumu oxşamadı məxmər yataqlar,
Ömrə bir gün salmadı süslü otaqlar.
Dolandım səhraları sərsəri kimi,
Məni də yetişdirdi həyatın dibi.
Dəftərə yazılısın hala məskənim,
Millətlər əqrəbamdır, dünya Vətənim!
Xeyr, bu gün tamam başqa aləmin var,
Mənə indi ümüd verir bir ilıq bahar.

Bir bahar ki, ətəkləri çiçəklidir,
Köksü yaşıl, başı bəyaz, sədləri çiçəklidir.
Bir bahar ki, sinəsində solar çağlar,
Gəlişindən ilham alır yaşıl bağlar.
Çox-çox olur yollarında oxur bülbül,
Bağçaları bəzər pöhrə, çiçək, sünbül.
Bir bahar ki, gecələri kəhkəşanlı,
Gündüzləri təntənəli, ehtişamlı...
Bir bahar ki, fərəh verir kainata,
Bir bahar ki, başlanğıcdır şən həyata.
O həyat ki, onun barəsində sən
Tarixdən silinməz sözlər demisən.
Siz, ey ölkələrin birlik rəhbəri,
İkinci dünyanın böyük rəhbəri.
Bu gün bir oğul tək sizə ögüşən,
Şəhər bağlarında, kolxozlarda şən
Bir həyat keçirən adicə insan,
Nələr eşitmədi keçmiş zamandan?

Buraya çatanda gələcəkdə düzəltmək fikr ilə qələmi yerə qoydum. Bu gün hava yaxşı idi. Günəş yaz günlərinə məxsus bir nəvazişlə bulvarda gəzənləri oxşayırdı. Mən çoxdan görmədiyim Şövkəti də burada adamların içərisində bir yerdə qızı ilə oturub gəlib-gedənləri seyr etdiyi halda gördüm. Artıq mən onu unutmağa başlamışdım.

Nahardan sonra Ağasəlim yanıma gəlib axşama hazırlıq görməyi tapşırırdı. Mən sandıqdan yenə bir palto çıxarıb, aparıb 20 manata Kazıma satdım. Axşam onunla yaxşı bir məclis düzəlttik. Bir çetverlik şüşə südünə bir balaca araq qarışdırıb gətirdim. Məclis bizə düşdü. Gecəni yaxşı keçirdik.

12/IV-36

Səhər yuxudan gec oyandım. Çay içib bir qədər qəzetləri vərəqləməklə vaxt keçəndən sonra mərhum əmimgilə getdim. Evdə idilər. O yandan-bu yandan danışib, müəllimlərin maaşının artırılması məsələsi üzərinə gəldilər. Əmim bu vaxta qədər 360 manat ətrafında maaş aldığı halda, indi də pensiyası ilə bərabər 600-700 manat olacaq, deyə hamımızı sevindirir. Bu qərarın böyük stimül yaratdığını və sənə mən də payızdan hələlik ... fikrinə gəldiyini söylədim.

Saat iki radələrində oradan çıxıb bulvara tərəf getdim. Bir qədər piyada gəzib hava alandan sonra nahara gəldim. Nahardan sonra istirahət etmək üçün evə qayıtdım. Ancaq nədənsə yata bilmədim. Hələ restoranda ilk çalınan “Pe-ço” havası mənə çox təsir etmişdi. Nədəndirsə çox dalğın idim. Çox azdır ki, mən bu havanı eşidər, hər dəfə bu misranı eşidəndə, bu hava ilə bir şeir yazmaq istəyirdim. Axır bu gün onu həməən yazdım. Bunun ilk bəndini dəfələrlə fikirləşmiş, amma qələmə almamışam. Qalan yerlərini birinci dəfə yazdım.

PEPOnun dilindən

Çağla Kürüm,
Çağla Kürüm...
Oğlunu qucaqla, Kürüm.
Bilirəm qəlbin doludur,
Dərdini aç, ağla, Kürüm.

Hər gecə bir baş buladı,
Sinəni qan-yaş buladı.
Dəli gürcü knyazladı,
Üstündə qırbac buladı.

Balıqlar şahı, yola gəl,
Mən bu, səs salma, yola gəl.
Dalğalarla cövlana çıx,
Gəl, qanad çala-çala gəl.

Böyük ümüdlə baxdım sana,
Bağlamışam baxtım sana.
Sulara ax, bir də qoxu,
Açıl topum, baxtım sına.

Axırncı iki misra böylə də ola bilər:

Açıl topum, açıl topum,
Sulara en, baxtım sına.

15/IV-36

Səhər Ayxanı yola salıb, çoxdan başlayıb yarımçıq qoyduğum “Bahar” adlı kiçik şeir üzərində işləməyə başladım. Bu şeiri birinci dəfə ayın 9-da yazmışdım. Cavada oxumuş, onun məsləhətilə Mehdiyə. Və ümumiyyətlə, sətirərdə artıq olan iki yerini pozmuşdum. O böylə idi:

Köhnə kəndi salıb tora,
Kolxoz minib traktora.
Hər gün seldən qüvvət alır,
Çiçəklənir kənddə şura.

Nəyə mənqədi şəhirmən,
Deyəcək bu məqalədir.
Şura adlı çəkildə
Mehdi durur tənqid edir.

Haray qanmazlar əlindən,
Dil anlamazlar əlindən.
Mən dinləmək istəyirəm
Sözü fələgin öz dilindən.

Bu teksti yazıb “Ədəbiyyat qəzeti”nə verdim.

BAHAR

Gözəl bahar!
Gözəl bahar!
Nə füsunkar günlərin var.
Gəlişini xəbər verir
Gənc bağçalar, qoca bağlar.

Güllənir alça, gavalı,
Sərir çölə otlar xalı.
Çıxır seyranə sevgilim,
Dodağında qara xalı.

Ölgün torpaq gəlir cana,
Həyat verir yaz Şirvana.
Açır sabah çiçəkləri,
Sözü verir gündoğana!

Yaşıl cuna, kələğayı
Örtüb gəlir mayis ayı.
İlk baharı qarşılıyır
Sevinclə gör Araz çayı.

Çiçəkləsin geniş Muğan,
Əlvən geyə Azərbaycan.

Şən nəğmələr eşidilir
Məxmər donlu tarlalardan.

Gözəl bahar!
Gözəl bahar!
Nə füsunkar günlərin var.
Gəlişini xəbər verir
Gənc bağçalar, qoca bağlar!

24/IV-36

Səhər şəhərə çıxıb əvvəlcə bir çayçı dükanına getdik. Çörək alıb yağ ilə yavanlıq etdik. Şirin çay içdik. Çayxanada şəhərin iri alverçilərinə, bir də Piriqulu tacirlərinə rast gəlmək olardı. Onlar köhnə söhbətlər edir, Şamaxının parlaq keçmişindən, erməni-müsəlman davasından, Umu-dun, Şirvanın gəlirsiz bir yer olmasından danışır-dılar. Çayxanadan çıxandan sonra papiros alıb şəhərin ilk küçə-sində gəzdik. Sabirin və Seyid Əzimin qəbri üstünə get-mək üçün iki şüşə şərab, bir az yağ, bir az çörək aldığımız. İlk küçələrdən keçib, köhnə Şirvanın iki-iki məzar-məzarı qa-yıdıb içindən yerləşməyə başladığı məzarların arasından keçib, erməni yırtıcıları–daşnaqları tərəfindən amansızca-sına yandırılıb dağıdılmış cümə məscidinə baxdıq. Çox möhkəm və böyük bir bina idi. Partladılan günbəzlərin də-mir istinadgahları birləşib qəbir halda sallanmış, dağılıb tökülmüşdü. Yusif Vəzir Cəmən-zəminli: burada muzey-rövzə etmək də lazımdır, dedi. - Yaxşı, möhkəm binadır, barılarından da istifadə etmək olar. Qəbristandakı sinə qə-bir daşlarını da muzeyə toplamaq olar,-dedi.

Oradan çıxıb, çiçəklənmiş bağçalar arasından keçib ağır-

ağır təpəyə çıxdıq. Sabirin qəbri bulunduğu nişan dedikləri Yeddi Gümbəz qəbristanlığına getdik. Yeddi gümbəz deyilən məşhur xan qəbirlərindən yalnız biri salamat qalmışdı. İkincisindən bir qədər, üçüncüsündən bir qədər çox sökülmüşdü. Dördüncü səngər üstədən uçurulmuş, qalan üçü isə tamamilə dağılmış, zir-zəbər edilmişdi. Çox axtardıq, Sabirin qəbrini tapa bilmədik. Barı çəkilməmiş və kənarında dörd ağac əkilmiş bir məzarı Sabirin qəbri bilib yanına gəldik. Heç bir yerində ad-filan yox idi. Sonradan öyrəndik ki, bu Şirvan xanı məşhur Hacı Məcid əfəndinin qəbri imiş.

Qayıdan baş Şahi-xəndan deyilən ikinci daha kiçik bir qəbristana gəldik. Seyid Əzimin qəbri buradadır,- demişdilər. Xeyli axtardıqdan sonra yolun kənarında üzü şəhərə bir qəbrin üstündə daşın üzərində:

Mövti-cismani ilə sanma mənim ölməgimi,
Seyyida, ölmərəm, aləmdə səsim var mənim!

beytini görüb Seyid Əzimin qəbri olduğunu tanıdıq. İkinci şüşəni də onun məzarı başında boşaltdıq. İçdiyimiz Mərəzə şərabi çox ləzzətli idi. Şirin təsəlli idi. Yusifin yaxşı bir sözündən sonra Vahid Stalinin sağlığına içdi. Mən də Seyid Əzimin “Məsti-ləlin sağərü səhbəyə eylər etiraz” qəzəlindən bir neçə misranı deyib onun ruhuna ehtiram ilə içdim. Yenə Şirvanın qurtarıb-tükənməz məzarları arasından şəhərə qayıtdıq.

Axşamüstü şəhərin üst tərəfindəki təpələrə sarı getdik. Bir neçə kişi ilə iki rus uşağı və 24-25 yaşlı oğlan təpənin üstündə kef edirdilər.

25/IV-36

Sabah tezdən qalxıb, şəhərə çıxıb çay içirdik. Mən ilk mehmanxanaya qayıdanda hələ saat 9 olmamışdı. Mən mehmanxanada oturub Şirvana gəlişimiz ilə əlaqədar olan şeirin müqəddiməsini yazdım:

Susdumu, ey könül, coşqun fırtınan?!
Daim dalğalanan, daim çırpınan
Şahin qanadların sındırıldımı?
Eşqini yaxdımı yaz ildırımını?
Neçün gurlamayır dodaqlarımda
Mənim həyatımın xoş çağlarında
Böyük mahnı təsnim edən,
Yaşıl dağları partladıb keçən
Alovlulu misralar, vulkanlı sözlər,
Neçün eşidirəm tikanlı sözlər?
Böyük hədyan söyləmir,
Bilin, hər yan söyləmir düşlər adıma.
Ey könül, barı sən yetiş dadıma.
Bu günlər səhnədə sənsiz mən nəyim?
Telsiz bir kımanam, dilsiz bir neyim.
Saralır səbzələr ki, sakə doğru gedər,
Olaram bəlkə də səfil, dərbədər.

Bu arada Yusif Vəzir ilə Vahid Rayon Maarif şöbəsinə gedib gəlmiş, onlardan bizə haray olmadığını öyrənmişdilər.

Üçümüz bir-birimizə qoşulub şəhərin yuxarı hissəsində tikilmiş sanatoriya binasını və həyatını gəzməyə getdik.

Sanatoriya ilk memariyyə üsullarına rematit tikilmiş, şərq üslubunda süsləndirilmişdir. Geniş meydançaları, bağ-bağçası, gözəl çiçəkləri vardır. Hər üç yandan ətrafı

yaşıl dərələr ilə əhatə olunmuşdur.

Fəqət sanatoriyanı gəzib qurtarandan sonra, burada işə can yandıran həqiqi bir təqdimatçının olmadığı qərarına gəldik. Sanatoriyanın ətrafında əkilən alma fidanları başına qalib qurumuş və ətrafında bağçaların güllərinin arasını alaq basmışdı. Sürahlilərin rəngi getmiş, mərzlər də köhnə, iylənmiş sular yığılıb qalmışdı.

Sanatoriyaqan qayıqandan sonra bir daha Sabirin qəbrini aramağa getdik, yenə tapa bilmədik. Çünki dünən qəbrin köhnə, yüzlərlə qeyrilərindən ayrılacaq heç bir işarə yoxdu. Qayıqandan sonra bir qədər yatıb axşamüstü nahara gedib, yenə çayxanalardan fərqlənməyən bir “ilk” çayxanada yaxşı kabab yedik. Vahid gedib iki litrə qədər şərab da gətirdi. Mehmanxanaya qayıqanda sonra Vahidin kefi duru idi. “100”dən sonra meyxana dedi. Bizim tuta bildiyimiz ancaq bunlar oldu: “Bu köhnə Şirvandı, ay ağrın alım”, –nəqəratı ilə qurtaran ilk bəndlərdə mənə sataşdı. Bu gün axşamçağı gördüyümüz şəkili bir qadına işarə etdi:

Xanım əgər səhər düşərsə ələ,
Zahir olar onda hər bir məsələ.
Deyərəm, ay xanım, buna rəhm elə,
Bu bizim oğlandır, ay ağrın alım.
Bu köhnə Şirvandır, ay ağrın alım.

Çöllərində gəzər qoyunla quzi,
Arpa, saman heyvana olar ruzi.
Faruqi aldadıb bu kafər qızı,
Bura da Salyandır, ay ağrın alım.
Bu köhnə Şirvandır, ay ağrın alım.

Bizim yerlər yıldızlıdır, Aylıdır,
Qaşları əgridir, kaman-yaylıdır.

Faruqa dəgməyin ki, Göğçaylıdır,
Burada mehmandır, ay ağrın alım.
Bu köhnə Şirvandır, ay ağrın alım.

Burada səhifənin boş qalmasından istifadə edərək, bir şey də əlavə edim ki, Vahid meyxanaya başlamazdan qabaq biz Rayon Komsomol komitəsində çağrılmış ilk yazarlarla görüşdük. Burada onlardan ən əvvəl şerini oxuyan Əli Fərzəliyev Səməd Vurğuna ithaf ilə olduqca sınıq bir sərbəst nəzm yazmışdı. Oxuyub qurtarandan sonrasa “Bu şeir deyil, şeirin var, şeir oxu” deməklə, məcbur oldu “Başqa şeirlərimi gətirməmişəm” dedi. Məhəmməd Kərimov vəznli bir halda idi. Məhəmmədrza da, onun kimi Səfiyev də vəznli yazmışdı. Bunların içərisində Səməndər Mütəllimov bizə çox ümüd verdi. Hələlik onun şeirləri çox nöqsanlı, mövzuları yeknəsək idi. Amma bu cocuqda lövhələrlə fikri-məşhur, geniş mənsur qabiliyyəti olduğunu özünü göstərdi. Vahidov Fərmanxan dəxi şablon, zəif yazırdı. 1920 imiş. Əli Yusifin şeirlərində yaxşı mənalar vardı. 17-18 yaşlarında olan Hərzə Hərziyev zəif yazırdı...

Sonra Yusif Vəzir: “Sabiri də yaddan çıxarma” təklifinə cavablarla tatlı dedi:

Bu möhnətə səbr eləyib dözmüşəm,
Qürbət eldə dərd əlindən bezmişəm.
Sabir üçün düz iki gün gəzmişəm,
Dağ üstə pünhandır, ay ağrın alım.
Bu köhnə Şirvandır, ay ağrın alım.

Xatirə dəftərinə sonra yazdığımndan, Sabirə aid olan o biri bəndləri 27 iyulda düzəldilmiş şəkildə yazdım:

Şamaxıda getsən Yeddi gümbəzə,
Xanların məzarı tez çarpar gözə.
Sabir o qədri əsər etdi bizə,
Könlüm doli qanam, a şirvanlılar,
Köhnə müsəlmanam, a şirvanlılar.

Sonra da bu axırıncı şeiri Vahid özü ixtisar etdi.

Sabir haqqında bir bədiyə daha. İyulun 27-də restoran-
da axşam yazdığı parçaları büsbütün Abarlı adlı bir mü-
əllim üçün oxumağından həya edərkən artırdı:

Sabir əgər olsaydı avropalı,
Olmaz idi bu qədri qəm pamalı.
Bilərdi qiymətin onun əhali,
Heyf, müsəlmandır, a şirvanlılar.

Dağ üstündə baxdıq hər bir məzarə,
Sabirin qəbrinə etdik nəzarə.
Bənzəyirdi uçmuş xarabazarə,
Xak ilə yeksandı, a şirvanlılar.

Cəmiyyətin əgər görəydi gözi,
Şairinə qiymət qoyardı özi.
Qəbiri olardı şəfa mərkəzi,
Bu həqqə şayandı, a şirvanlılar.

Sarmışdı qəbrini həzin bir kədər,
Vərəmli qəlbindən verirdi xəbər.
Şikəstə könlümə çox etdi əsər,
Bu, dərdi-tüğyandır, a şirvanlılar.

Şahi-xəndan adlı bir məzarıstan,
Seyyidin qəbrini verirdi nişan.
O böyük şairim, o əzim insan
Şairi-dövrandı, a şirvanlılar.

26.04.36.

Məndən tez yuxudan duran Çəmənzəminli ilə Vahid şəhərə çıxıb çörək yemiş və bir qədər işmişlərdi də. Mən onlarla çörəyə gedib restoranda ikra ilə bir stəkan şərab içdim. Pulumuz bir qədər qalmışdı. Özümüz də, mehmanxana pulunu rayon təşkilatları verəcək, deyə arxayın idik. Qız qələsi deyilən bir köhnə qələni görmək üçün dağa çıxmaq və bu münasibətlə bir qədər şərab almaq üçün açıq (natural) mərəzə şərabı satan bir dükana girdik. Ayaqüstü bir stəkan Vahid içdi, iki stəkan mən içdim. Bir litr də ağ şərab götürüb başqa məzələr də alıb yuxarıya doğru düzəldik. Yolda Çəmənzəminli ilə birləşdik (o bizi gözləyirdi). Gün qalxanda biz də şəhərdən çıxıb təpələrə yaxınlaşdıq. Dərəxirməsli kəndinə çatanda bir yaxşı bulağa rast gəldik. Qabaqdakı kəndin adını soruşduq, “Gögxirməsli” dedilər. Kəndin yanından bir cığır hərlənib qələnin ağzına gedirmiş. Cığırın ağzında oturub şərab butulkasını boşaltdıq. Bu bizi daha da götürdü. Təpədən dikinə çıxmağa başladıq. Bu təpə Pirdirəyi adlanır.

Yarım saat sonra təpənin başına çatdıq. Bir cüt irəli vaxtın əthiqi olan tikintilərin xərəbəsinə rast gəldik. İlk təpənin birləşən yerində qədim körpünün ancaq bir divarı qalmışdı. Ətrafdakı kəndlər, Şamaxı və əkin yerləri görünürdü. Yəqin ki, İran xanları buradan müşahidə edirlərmiş. Göztəpə məntəqəsi “Nitmadi putu” üçün çox əlverişli yerdir.

Qayanın üstündə daş yığını qalmışdı. Qələnin qapısını tapa bilməyib aşağı endik. Axşamüstü gəlib şəhərə çatdıq. Axşam restoranda oturub çay içirdik. Bir ayağı şikəst bir nəfər içəri girib bizim stolun başına gəldi, “sizi axtarıram” dedi. Bu, müəllim Sultan Abarlı idi. Xalq ədəbiyyatı parçaları toplayırdı və arabir özü də xırda şeirlər yazırmış.

Onun yoldaşı Əli Möhsün Gögçayda olubmuş. Qafur əfəndini soruşdu. Əmim İbrahimgilini nişan verdim, tanıdı. Bir qədər sonra Sultan bir neçə seçilmiş bayatı söylədi və cənabları təqdir etdi:

Əzizim alma yanı,
Sat nəri, al mayanı.
Dodaq nanə yarpağı,
Yanağın alma yanı.

Əzizim dəli qoyun,
Gərdənə kəli qoyun.
Yardan ayrı düşənin
Adını dəli qoyun.

Əzizinəm gül əllər,
Ağ biləklər, gül əllər.
Dəryaca aqlın olsa,
Kasıb olsan, güləllər.

Bundan sonra yenə bayatı vəznində yazılmış bağlamalar gəlir. Ləmə deyilən parçalardan misallar gətirdi:

Əzizinəm bir ata,
Bir oğuldur, bir ata.
Səksən qatır, yüz dəvə
Yüklənibdir bir ata.

Əzizim qan ayağı,
Qan əli, qan ayağı.
Aşırıq bir şey görübdür.
Üç başı, on ayağı.

Əzizinəm qoynunuza,
Çoban ollam qoynunuza.
Ya məni evləndirin,
Ya salın qoynunuza.

Sonra Şamaxıda Əli Möhsün adlı bir həmmal var, - dedi, yaxşı qəzəllər bilir. Şamaxının Yapalaq kəndlərindən Kürdəmic, Avağıl, Qırxbulaq və Dədəgünəşi təsdiq etdi.

11.06.36.

Səhər yenə də bir qədər evdə oturub “Sarıtel” üzərində işlədim. Cövdətin toy məclisinin təsvirinə başladım. Burada da makina variantında olmayan belə iki şəkil yazdım. Misallar gətirdiyim, gözlərinə xitabən söylənilən misralar mütəhəssil ilkdən yazılmış, qalan misrası isə işlənmişdir.

Ümumiyyətlə, bu gün çox işlədim. Saat 2-yə qədər 200 misraya qədər düzəltmiş və yazmışdım.

Axşam evdə oturmuşdum, qapı döyüldü. Yusif “iki qızla gəlmişəm” dedi. Qız, nə qız! İçəri girdikdə məni heyrət götürdü. Birisi lap küpəgirən qarıya oxşayırdı. O birisi də çox pis məhəllin adamına oxşayırdı. Heç birisini bəyənmədim. Əvvəlcə bir bəhanə ilə “küpəgirən qarı”nı, sonra da o birisini rədd etdim.

Nahardan sonra evdə uzanıb istirahət edirdim. Vaqifin mürəbbelərini oxuyurdum. Sonra belə bir şeir yazdım:

Rübai tərzində

Bayram axşamıdır təzə paltarım,
Saqi, nəşəliyəm, mənə mey ver, mey.
Əməklə yaşamaq, azad düşünmək
Dünyada duyduğum, anladığım şey.

Qadınlar quş təkı həssas olmalı,
Xatadan-baladan xilas olmalı.
Həyat yaxşı olan, şən olan yerdə
Nə kədər olmalı, nə yas olmalı.

Yanağı qızıl gül,
Saçları sünbül.
Bir gözəl dilbərə bağlandı könül.
Danışdırdım onu, peşiman oldum,
Gördüm ki, vəhşidir, dil bilən döğül.

İnsan şən olmalı bir çiçək kimi,
Mənim inandığım gələcək kimi.
Nə çıxar dünyada başı aşağı
Gəzib, tor qurmaqdan hörümçək kimi.

İyunun 16-da bunu əlavə etdim:

Soruşma, sevgilim, soruşma nəyəm,
Odlara yaxılan bir pərvanəyəm.
(Başına dolanan bir pərvanəyəm).
Naşılar əlində dili bilinməz,
Dərdli bir kəmanəm, sirli bir neyəm.

Qız! Mənim gözümdə sən heç bir şeydin,
Bir zəman arxamca sürünməsəydin!

MƏKTUBLAR

İnventar 2105-dən, 1 vərəq, ərəb əlifbasında:

“Qardaşım Faruq! Sən mənim məktubuma bir ay sonra cavab verirsən. Zərər yoxdur. Məktubun məni bütün varlığımla sarsıtdı. Yox, Faruq, yox, səninlə razılaşa bilmərəm. Sən H-lərin yaratdığı mühtədənmi qaçırsan? Sən C.X. kimilərinmi qarşısında əl-qolunu bağlayırsan? Sənin Zuvanda (orduda qışda) nə işin var. Boşla hər şeyi, tüpür hər şeyə, gəl Moskvaya. Gəl səni bizim institutun tarix şöbəsinə düzəldək. Elədiyindən yardım edərsən. Stipendiya da düzəltmək mümkündür. Hələ-həlbət, birillik, nolacaq xəyalatından çıxar. Yekə oğlansan...”

Hafız bu saat yanımdadır. Deyir, məndən ona çoxlu salam yaz. Məktubu çox uzatmayıram.

Tezliklə səni gözləyirəm.

Qardaşın Rəsul. 11/X-33”

İnventar 2101/N-2095-2109 1 vərəq, 26x23,3 sm ölçüdədir. Yazı latın qrafikasında makinada yazılmışdır:

“Qardaşım Faruq! Məktubunu aldım, son şeirim haqqında yazdıqlarını oxudum. Sən yaradıcılıq etibarı ilə aramızda olan ayrılığı yaxşı göstərirsən. Sənin dediklərinin bəziləri ilə mən də şərikəm. Əlbəttə, öylə şeir yazmaq lazımdır ki, o yalnız öz təzəliyi, orijinallığı, dərinliyi ilə deyil, öz ahəngi etibarı ilə də əski şeirdən qat-qat yuxarı dursun. Bu baxış nöqtəsindən mənim şeirlərim hələ mən istə-

diyim kamilliyə yetə bilməmişdir. Döyüşçüdən biri haqqındakı dediklərin ilə isə razılaşa bilmərəm. Orada cümlə qısa bir şəklə salınmışdır. O cümlə sifəti və ya xəbəri düşmüş bir cümlədir. Daha aydın deyim. Mənə qalırsa, öylə demək lazımdır.

Bunlardan sonra sənin içində bulunduğun ağır vəziyyət məni ciddi rahatsız edir. Burda çıxış yolu yalnız ruhdan düşməmək və daha artıq qüvvətlə qarşıda olan çətinliyi rədd etməkdir.

Atanı təmiz yaxşı oluncaya qədər qoy xəstəxanada qalsın. Özün xəstəlikdən istifadə edərək, ordudan azad oluna bilərsən. Xəstəliyin ordudan qalmana mane olsa, tez öz dakumentlərini göndər, burda sənin üçün yer düzəldim.

Sənə bu günlərdə yenə “Literaturnaya qazeta”dan alıb pul göndərəcəyəm. Sənin orda 40, ya 45 manatın var. Əvvəl yazmamışdılar. Mən gedib dava-dalaş elədim, yazdırdım. Ən yaxın günlərdə alıb göndərəcəyəm.

Məndən Arifə, Ağaya, Hidayətə salam söylə. Mənə tez-tez məktub yaz. Bu günlərdə imtahanlarımız başlayır, ona görə sənə bir az gec-gec məktub yazsam, incimə. Hələlik bu qədər. Görürsən, maşınkada yazmağı da öyrənmişəm. Əllərini sıxıram sənin.

R.Rza. 21/VII-1935-ci il. Moskva.”

Inventar-2105-dən, 1 vərəq, vərəqin hər iki üzünü yazılıdır, ölçüsü: 35,5x23,3 sm, ərəb əlifba sında yazılmışdır:

”Qardaşım Abdulla, salam! Üçüncü məktubunu dünən, ikincisini bu gün aldım. Mən sənə təxminən 8-9 gün əvvəl bir məktub göndərmişəm “Qızıl əsgər idarəsi” adına.

Üçüncü məktubunu da qızıl əsgər cəmiyyətindən yazmışsan. İndi o məktub nə oldu? Sən onu idarədən soruş. Sənin şeirin haqqında hələlik (yəni, bir dəfə oxumuşam, həm də fikrim bir qədər dağınıqdır) bir qədər deyim. Əvvəla bu göndərdiyin parçanın bir poema hissəsi olması gərəkdir. İkinci burda da bəzi şeirlərində özünü göstərən və mənim sənə dəfələrlə dediyim trafaretdən qurtarmamısan. Daha aydın deyim sənin “Snayper”, “Partizanlar” və bir sıra qüvvətli, ruhlu, atəşli şeirlərinə kölgə salan sadalamalar, eyni ahəngdə gedən tarixi, coğrafi adlardır. Əslində istər tarixi, istərsə də coğrafi adlar, sözlər işlədilər bilər və bunlar v merü olduğu zaman şeiri daha da qüvvətləndirir. Məsələn üçün, ümumiyyətlə, müharibə mövzusunda (bir neçə şairin adı verilir –S.X.) sənin qüvvətdə yazan olmamışdır. Ancaq sənin bu gözəl yazının qüvvəni padşahlar, sultanlar, baronlar, xanlar, panlar və bu kimi sadalamalar azaldır. Cavab parçasında bundan başqa bir nöqsan da vardır. Bu nöqsan əsgərə məktub yazan kəndli qızının (mən inanıram ki, sən bunu öylə demək istəmişən, yəni kəndli qızın dilindən) Litvinov qədər xarici siyasət məsələsi haqqında məlumatı olduğu, Polşa, alman, ingilis ordularının silahlarını bildiyidir. Sən başda

“...Yaxşı deyil zəmanə,
Vəfası yoxdu dəhrin, bu rüzgarın.
Söz gəzdirən qadınların, qızların
Kimi deyir əsgər gedən qayıtmaz,
Müharibə başlanacaqdır bu yaz.”

-yazırsan. Bu, olduqca səmimi və səninçün də gözəldir. Burda doğrudan da sözün deyən qadınların “bu yaz müharibə olacaq”, “əsgərliyə gedən qayıtmaz” kimi sözlərindən həyəcanlanmış bir qızın öz sevgilisinə yazdığı məktubun-

da titrəyən, çırpınan bir mehribanlıq, bir məhəbbət, bir qayğı var.

Sonra isə hökumətlərdən, tanklardan, bombalardan danışıq. Yəni bu zaman artıq rabitə qırılır. Başqa əsgərin son məktubu çox uzundur. Sevgilim, deyə başladığın yer çox səmimidir. Sonra isə sənin əsgərin çox hap-gop edir. Axırını səhifələrdə ayrı-ayrı təşbehələr və qüvvətli misralar vardır. Bitkin bir obraz yoxdur. Sözlərdir. Bu sözləri insan gözü qarşısında canlandırmaq istədikdə səhnə çox tez keçir. İnsana bütün təsir etməyir. Bəlkə də qırıq-qırıq təsirlər buraxır. Bu kiçik parçada “hərb” sözü on bir dəfə, “qanıma” sözü 4-5 dəfə, “bomba, top, təyyarə, sərhəd” sözü hərəsi 4-5 dəfə, “ordu” sözü 6-7 dəfə, “düşmən” sözü 4-5 dəfə təkrar olunur. Bunlarsa nədir, həm də sən kimi o tövr dəsxoş (oformivşis) yazıçı üçün əfv edilməz nöqsandır. Bir də mən səni bir şeydən sakındırım. Bu hərb məfhumlarını həmişə bir cəhətdən götürməyin. Müharibə olsa, biz hazırıq və bu yalnız bir xəritədir. Bu cəhət təkrar-lansa, yaxşı olmaz. Sən əsgərlik həyatından gözəl bir şeir yazsa bilərsən. Savadsız, anlaşıq, bədbin, həpsimiz əsgərliyə gələn bir adamın xəyalı sağlam, möhkəm bolşevik məfkurəli bir qurucu olaraq əsgərlikdən getməsini yazmaq nə qədər alicənab bir işdir.

Şeir haqqında bu qədər. Zira deyirəm mənə yazdıqlarımı layiqincə qiymətləndirərsən. Bunları yazmaq mənə dostluq, qardaşlıq borcumdur. Bəlkə mən fikirlərimdə yanlışlıram. Yaz. Mübahisə edər, bir-birimizi qane salırıq.

Mənə haqqında o Rəhimlidir nədir, onun yazdığı isə mənə zərrə qədər rahatsız etməyir. Yer yiyəsiz olanda donuz təpəyə çıxar, -deyərlər. Bugünkü Azərbaycan ədəbiyyatı cəbhəsində belə-belə şeylərin meydana çıxması həm də təəccüblü bir şey deyildir.

Rahim isə Cəfər Xəndanla bərabər mənim şeirimə anla-ya bilməyirsə, bu çox gözəl, məni son dərəcədə şad edən bir faktdır. Bu belə də olmalıdır.

Sonra nə yazacağımı bilməyirəm. Bir “Tellərin səsi” adlı kiçik şeir yazmaq istəyirəm. Bəlkə bu günlərdə yazdım. Sənə göndərərəm.

Sən mənə tez-tez məktub yaz. Sən mənim Həmkarlar İttifaqı kitabçamı möhürlə, göndər. Nə qədər pul lazımdırsa, Ənvərdən al. Mən ona deyərəm. Mənim adımdan de, versin 30-40. Axır ki, kitabçamı yaxın günlərdə mənə göndər.

Nigarın sənə çoxlu xeyir-duası var. Hələlik bu qədər, Hafız bu saat gündüz normasını yatır. Əllərini sıxıram.

Sənin Rəs. 12/VII-35

Mən sənə qısaca Kübra bacımğilin ünvanını yazıram. Çünki, bizim ünvanda məktub yetən kimi açılıb oxuyacaqlar. Yaxşı deyil. Rəsul.”

İnventar N 1997- dən, 1 vərəq, ölçüsü 25X21,2.

Qardaşım Faruq!

Salamlar. Gəldim, səni görə bilmədim. Balalar haqqında yazdığım materialı verirəm sizin komissara. Sabah saat onda yanına gələcəm. Söhbət edərik.

Ehtiram ilə Ş.

04.09.38

İnventar N 1999-dən, 0,5 vərəq, ölçüsü 6, 5X15 sm.

SƏMƏDƏ ZAPİSKA

Səmədcan! Salam. Göğçaydan gəldigimizə, imdi çox vəqt olmur, halımıza bir bənd yaza bilməmişəm. Səbəbi də budur ki, bura çatıb ... görüşəm. Görək iş olacaq, olmayacaq, deyim.

P.S. Bunlar V qovluqdan götürülmüşdür. Burada qardaşı Mahmudun “M” imzası ilə Faruqa yazdığı məktublar və Mahmuda başqalarının yazdığı məktublar vardır. (S.X.)

İnventar N 2110. 1 vərəq, ölçüsü: 16,8X20,3 sm.

Yoldaş Faruq! ... sənin barəndə danışdım. Səni Moskvanın ədəbiyyat kurslarına göndərməyi qərara aldım. Yalnız Maarif komissarlığı ilə razılaşmaq qalmışdır. Hələlik sən özünü hazırla. Nəticəni bu günlərdə sənə bildirərəm.

Süleyman Rüstəm.

Məktub blankda yazılıb, üstündə cəmiyyətin ünvanı və tarix var:

Azərbaycan Proletar Yazıçılar Cəmiyyəti

Adres: Bakı, Kommunist küçəsi 10.

Telefon N 52-94.

Türk Mədəniyyət Sarayı

192...il.

Inventar N 2122. 1 vərəq, ölçüsü: 15x11 sm.

7/X-36

Qardaşım Faruq, salamlar!

Bu məktubu sənə stolun gözünə atmaq üçün yox, alan kimi cavab vermən üçün yazıram. Bakıda nə var, nə yox? Özün neyləyirsən? Deyirlər “Şərq qadını” məcmueyi-möhtərəmə sən də məsul katibsən. Təbrik edirəm. Təbii ki, bu gündən sonra mənim hekayələrimin əksəriyyəti o məcmuədə şap olunmalıdır. Bunu da təbrik edirəm. İndisə məcmuənin şəraitin və ora yazmaq sərf edərmi, yoxsa yox!? Mənə yaz, mən də işə başlayım!.

Məndən Sürəyyaya salam söylə. Onunla görüşürsənmi? Kefi necədir?

Bizim Bakıda ikən danışdığımız sözlər haqqında bir iş etmişənmi? Müxtəsər ki, mənə ətraflı və uzun bir məktub yaz.

Mən burada 183-cü otaqda bir oğlan ilə oluram. Bilmişəm, sən o oğlanı tanıyırsanmı? Şairdir, Türkdür. Adı ... dır. Yaxşı oğlandır. Sənə salam söyləyir. Özü də bu saat oturubdur verməyir.

Mənə məktub yaz. “Şərq qadını”nda pul çatırsa yaz. Yol ara mən orada iştirak edəm. Salam-dua hamıya.

Vərəqin o biri üzündə:

Baku, Krasnoaskerskaya ul. 15. blok 2. kv. 18.

Efendiyevu Abdulla.

Moskva 40. Leninqradskoe şosse 44/2

BTUK Maxmudov Sabit.

Beş dənə poçt möhürü vurulub (S.X.)

DİNİ ŞEİRLƏR

NÖVHƏ

Basıbdı bağına can tək Əliyyi-Əsqərini,
Gətirdi sevdirə meydanə nazpərvərini.
Səfi-ədudə dayandı o sahibi-ləşkər,
Buyurdu rəhm eləyin, təşnədür Əli Əsqər.
Görübdü mahın alıb ağuşə,
O ibn Sədi-cəfakar düşübdü təşvişə.
Deyübdü hərəmlə, ey səg, cəfagüstər,
Çıxıb bərabərə getsən də bir hünər göstər.
Əgər xəyalun ola xələti-Yezid alasan,
Gərək ata-bala qanını bir-birə qatasan.

Əlbaqiyyi-növha

Heydərasa o zaman yerə təkbir çöküb,
Yetişib rəzmgərə, rəzmgəri bərhəm edüb.
Ol zəman ləşkəri tumar tək, ey əmmə, büküb,
Ləşkər əhli dedilər şahi-qəzənfərlərə bax.

Axtarıb oğlu Əli Əkbəri bir yerdə tapıb,
Zülcənahından üzüb can kimi bağına basıb.
Gördü çün rahət olub, bəstəri-naz içrə yatıb.
Xahi-xun içrə yatan tazə cəvan Əkbərə bax.

Tökülüb göz yaşı bu Zairün, ümmanə dönüb,
Gözünün yaşı genə gövhəri-qəltanə dönüb.

Çox düzəxdən onun bağırı qızıl qanə dönüb,
Göz dikübdür sənə bu bikəsü biyavərə bax.

Səh. 37-38.

SİNƏZƏN

Ey xərabü Kərbəladə yarü ənsarım hanı?
Yeddi qardaşım ki ölmüş, bəs ələmdarım hanı?

Varid oldum bu diyarə hörmətü izzətlə mən,
Təxti-zərrin içrə gəldim bu yerə şövkətlə mən,
Nə rəvadır qalmışam axır bu gün zillətlə mən,
Bar İlahi, bəs mənim bu çöldə sərdarım hanı?

Yoxdu bir kimsəm yetişsün dərdimi edim bəyan,
Bu cəfayi-ibni-Sədi-bihəyədən ələman.
İtrəti-peyğəmbərə eylib sitəm bu kufəyan,
Ol Əli Əkbər kimi həm yavərü yarım hanı?

Firqətindən Əkbərin Leyla vurubdur başına,
İzn vermiş cari olsun didədən göz yaşına.
Həm Səkinə dəmbədəm ağlar Əli qardaşına,
Ərz edər, ey əmmə, noldi, bəs sə pərdarım hanı?

Əmməcan, getməz başımdan şuri-Əkbər həşrədək,
Meşqi ərzən eyləyən zülfi-münəvvər həşrədək.
Ox dəmində can verən ləbtəşnə Əsqər həşrədək,
Qanına qəltan olan tutiyi-göftarım hanı?

Noərusi-binəva hərdəm fəğani-şurilən,
Canını pərvanə tək odlarə saldı bamühən.

Dəmbədəm söylərdi ol biçareyi-şirinsüxən:
Tazə damadım, vəfadarım, pərəstarım hanı?

Söylədi, ey noərusi-dəstgiri-şümr edən,
Cismini bu kufəyan həm təməyi şəmşir edən.
Can fəda olsun sənə, mən müztəri dilgir edən,
Kərbəladə səndən ayrı bir vəfadarım hanı?

Söylədi, öldüm Səkinəcan, mənə bir çarə qıl.
Təşnəlikdən soldu rəngim, rəhm mən əfkarə qıl.
Ol Fərat üstə düşən səqqayə bir nəzzarə qıl,
Guya o hərdəm deyər, ey əmmə, qollarım hanı?

ƏFRAD

Bəla çölündə görüb rəng-rəng açıb güllər.
Səbəb nədir oxumur, lal olubmu bülbüllər?
Budur səbəb ki, sınıb bülbülün pərü balı,
Danışmır düşübən nitqdən, yox əhvalı.
Nəzər qıl, əmmə, Səkinə deyib o valayə,
Fərat üstə düşən namdari-səqqayə.
Düşübdü sərvi kimi nəxli-tazə, qanı axar,
Qalıbdı həsrət, ey əmmə, o yan-bu yanə baxar.
Məgər, ey əmmə, su hazır edib bu nalanə?
Dolandırır gözünü həsrət ilə hər yanə.

Əlbaqiyyi-növha

Gəlmişdim su aparmağa mən axır, ey fələk,
Qoydular əhli-cəfa bu arizi meydanda tək.
Bəs niyə imdadıma gəlməzlə cinnü mələk?
Padişahım, sərverim, sultani-sərdarım hanı?

Ya Əli, söylər dəmadəm Zeynəbi-xunincigər,
Sən yetiş imdadə bir çək qatılə tiği-düsər.
Eylə bütün qövmi-əduni vasil dinarü səqər,
Ey baba, səndən sora axır həvadarım hanı?

Bəzmi-qəmdə növhə qıl şurilə hər şamü səhər,
Göz yaşın rüxsarə tök hər ləhzə manəndi-gühər.
Zaira, əfğan ilə vurma sürayə bir şərər,
Söylə şurilə mənim bəs çeşmi-xunbarım hanı?

Səh. 40

NÖVHƏ

Hüseyn, Hüseyn, vay Hüseyn, səlibil-üryan,
Hüseyn, Hüseyn, vay Hüseyn, zəbihil-ətşan.

Gəlib həzarə tək Hüseyn, könül fəğanə,
Solubdu güllərim əcəb yetib xəzanə.
Bükübdü firqətin qədim dönüb kəmanə,
Gətirdi canə məni zəmanə,
Gəlir qəmində könül fəğanə.

Sitəmlə eylüb ədu qanıvə qəltan,
Ola bu qəmli Zeynəbün cismivə qurban.
Olubdu nəhr tək rəvan tənində al qan,
Rəvanə hər yan olub qızıl qan,
Dolubdu qandan bu qanlı meydan.

Qılıbdu Zeynəbi fələk qəmə həvalə,
Danış mənimlə, ya Hüseyn, gəlib məqalə.
Olubdu dağlı xatirim misali-lalə,

Gəlib məlalə, düşüb nə halə,
Cəlalü cahim yetüb zəvalə.

Yetürdi ahi çərxə bu qəmü fərağun,
Alubdu səbrimi könüldən iştiyaqun.
Qana boyandı çünki həm o gül cəmalun,
Sirr olubdur qərib əyalun,
Sitəm əlilə yaxıb tifağun.

Yetib vüsələ günləri fəraqi-Şamə,
Çəkillər zülmilə bizi diyari-Şamə.
Yetişməz ömr axıra, nə qəm təmamə,
Olub, Hüseyin can, sirişkim al qan,
Bu qəmdə Məhzun olub nəvaxan.

Hüseyin, Hüseyin, vay Hüseyin, səlibil-ürvan,
Hüseyin, Hüseyin, vay Hüseyin, zəbihil-ətşan.

Səh. 45-46

NÖVHƏ

Haris, öldürmə bizi, rəhm qılıb davərə bax!
Cəddimiz xətm-i-rəsul Həzrəti-peyğəmbərə bax!

Gərçi aləmdə bəla çəkməyi adətdü bizə,
Möhnətü cövrü cəfa cümlə səadətdü bizə.
Bir yetimlik qəmi qürbətdə kifayətdü bizə,
Çəkmə xəncər, bu iki dərbədərü müstərə bax!

Könlümüz ayinəsən zəngi-küdurət bürüyüb,
Cismimiz qübət ara zülmü sitəmdən çürüyüb.

Canımız guşeyi-zindani-bələdən əriyib,
Sən dəxi qılma cəfa, şiri-Xuda Heydərə bax!

Qılma cari üzə bidadilə qanlı yaşımı,
Rəhm qıl qardaşıma, kəs mənim əvvəl başımı.
Məni öldürginən, azad elə bu qardaşımı.
Həqqi mənzur qılıb Fatimeyi-əthərə bax”

Gəl qəbul eylə bu bir ərzimi çeşmi-tər ilən,
Gözləyüb həqqi rəqabətmizi peyğəmbər ilən.
Qardaşım tifldü, qorxutma onu xəncər ilən,
Saralan rənginə, həm rəhsə tutan peykərə bax!

ƏFRAD

Deyərdi Haris zəbirinə tifli-müslimi-zar,
Rizayi-həqqdən ötür, ey sitəmkarü qəddar,
Tərəhhüm et ki, iki acizü zəliləlik biz,
Qəribü dərbədərü xuncigər yetimik biz.
Sənün evündə gəlüb bir gecə qonaq olduq,
Vəli əlində bu gün qönçə gül kimi solduq.
Ədavətün biz ali-rəsulə bildirmə,
Bu iki bikəsü biəqrəbanı öldürmə.
Kəsib bu zülfümüzü mətləbüvə çat, Haris,
Biz yetimləri qul yerinə sat, Haris.

Əlbaqiyyi-növhe

Hər bəla vardu cəhan içrə, bunun canı çəkib,
Natəvan canı ilə zilləti-dünyanı çəkib.
Altı ay ac-susuz möhnəti-zindanı çəkib,
Əriyən cismini gör, həm o axan gözlərə bax!

Qılma ağuşınə qızıl qanını dövr edəni,
Bu yetim ölsə əgər, olmaz onun dəfn edəni.
Qorxusundan necə gör lərzə tutub gül bədəni,
Gül üzərindən axan qətreysi-əşki-tərə bax!

ƏFRAD

Biri deyərdi əzəl kəsginən mənəm başımı,
Gər görməyim qan içində əziz qardaşımı.
Biri deyər bu hülqum, bu xəncəri-fulad,
Mənəm başımı kəsib qardaşımı qıl azad.
Bu zarü dərbədəri gəl bu qədər eyləmə xar,
Əlində xəncəri tutma ki, tifldir, qorxar.
Rəva degil ki, onun nari-firqətinə yanam,
Onu bağışlaginən, məni-zarə tapşırıbdu anam.
Qərib ali-rəsulun düri-yeganəsidir,
Bunu bağışlaginən, çün atam nişanəsidür.

Əlbaqiysi-növhe

İndiki qılmadı təsir sənə suzi-güdəz,
Barı möhlət ver, əyləşüm, qılaq nəmaz.
Axırı-ömrədə həqqilə edək razü niyaz,
Yadə sal axirəti, hali-dəmi-məhşərə bax!

Sərsəri zülm Əli gülşənini xar elədi,
O iki qönçə gülü xarə giriftar elədi.
Heç kim etməzdi bu zülmü ki, o qəddar elədi,
Ey Fəna, lən ilə ol Şümri-sitəmpərvərə bax!

Səh. 41-44.

NÖVHƏ

Kərbəlayə gəldi çün peyğəmbər aşura günü.
Gördü bərpadır o şöldə məhşər aşura günü.

Gördü bir yandan gəlir həməən nayənsər səsi,
Ərzə çıxmış bir tərəf həməən mübariz nərəsi,
Bir tərəfdə öldürürlər bir qəribi-bikəsi,
Cəm olub yüz mindən artıq ləşkər aşura günü.

Nizəyə təkyə qılıb bir şah, boynunda kəfən,
Üz qoyub dərgahi-həqqə ki, xudayi-olimən.
Bu Hüseyin, bu Kərbəla, bu Şümr, bu nazikbədən,
Bu xədəngü nizəvü bu xəncər aşura günü.

Ol bədən ki, bəsləmişdi can içində dustlər,
Gördü düşmüş parə-parə qan içində dustlər.
Açdı peyğəmbər başın meydan içində, dustlər,
Ağladı vallahi kəlla göglər aşura günü.

Kaş ki, viran olaydı bu sipehrü bədsəbat,
Ağlayanda nəş dövründə susuz ləqrənbənat.
Axdı əşki-dideyi-Zeynəb kimi abi-Fərat,
Ləblərini əmdi ətşan Əsqər aşura günü.

Məst edib piri-muğan yetmiş iki məstanəni,
Məclisi-rindanədə nuş etdilər peymanəni.
Kərbəladə gördülər çün tələti-cananəni,
Düşdülər mədhuş, bixud yeksər aşura günü.

Şad Əbu Süfyan olub, qaldı peyəmbər rəncdə,
Oynadı bəxti-Yezidi-bihəya şeş-pəncdə.
Matə düşdü şah, piyadə ömrüsə şətrəncdə
Xalidən saldı vəziri eşqə aşura günü.

Qıldı cilvələmə nuri-Xuda mişkatdə,
Oynadı rindan kəhinə təxteyi-zərratdə.
Kaş zərrin, vilayət qaldı çox şəbbatdə.
Pənc-şeşdən xali oldu şeşdər aşura günü.

Fariğ oldu Şümri-laməzhəb cigəri-şahdən,
Əldə xəncər xeyməgahə gəldi qətligahdən.
Nə peyəmbərdən həya etdi, nə xof Allahdən,
Hər nə bildi eylədi ol kafər aşura günü.

Səh. 46-48

ABDULLA FARUQUN MƏQALƏLƏRİ

“ŞAIRİN ANDI”

Səməd Vurğun, Azərbaycan Proletar Yazıçılar Cəmiyyəti ətrafında toplaşan gənclər arasında xüsusi mövqə tutur. Proletar yazıçılarının yüksəlişi, proletar ədəbiyyatı cəbhəsində daxili ziddiyyət və nöqsanların ortaya çıxması ilə birlikdə gedir. Azərbaycan Proletar Yazıçıları Cəmiyyəti bu son iki ildə 20-yə qədər kitabça buraxmışdır. Bunların içərisində qüvvətli, həqiqi proletar yazıçısı əsəri sayıla biləcək kitabçalar və ayrı-ayrı şeirlər, hekayələr də vardır.

ƏDƏBİ GƏNCLİYİMİZ

(Müzakirə tərikilə)

Az. P.J. Cəmiyyəti ətrafında açılmış son mübahisələr ədəbi gəncliyimizdən yeni tələblərini bütün qətiyyətilə meydana atdı. Qəzetə idarələrimiz uzaq kəndlərdən, böyük işçi dairələrindən gündə yüzlərcə məktub alır. Bu xüsusda yazanlar və iclaslarda danışanlar Az. P.J. Cəmiyyətinin kütlədən tamamilə ayrı yaşadığını qeyd etdilər. Artıq hər sahədə sinfi mövqeyini tutan işçi-kəndli gənclik, ədəbiyyat və mətbuat sahəsində də öz hüququnu tələb edir. Bu tələb, öylə qətidir ki, irəli çəkilən gəncliyə mane kəsilən bəzi şəxslər son zərbəni duymadan keçə bilməzlər. Artıq “İnqilab-mədəniyyət”lərdəki inhisar xətləri çözülcək,

işçi-kəndli mətbuatı öz səhifələrini birinci növbədə qabarlı əllərə tapşıracaqdır. Lakin eyni gənclər arasında müşahidə olunan bəzi xəstə məsələlərə də göz yummamalı.

Bəziləri "Mən işçiyəm, mənim yazımı nə üçün buraxmırsınız" deyə haqsız tələblərdə bulunurlar. Bunları "Siz hələ gedin öyrənin" deməklə qarşılamaq deyil, onları irəli çəkmək, öyrətmək lazımdır. Zira heç kəs anasının qarnından şair çıxmamışdır. Hər kəsi, hər sənətkarı yetişdirən ictimai həyat, mühüt təsirləridir. Gənc proletar şairlərinə gəldikdə demək lazımdır ki, onlar gah nala, gah mıxa döyürlər. Onlar komsomol şərqişi, komsomol kitabçası yaza bildikləri kimi "Yesenin kim" çürük bir burjua şairi təsiri altında da anasını, bacısını fahişəyə oxşada bilir, yaxud "doğrudan da bir pyesdir bu həyat" deyə aristokrat şərqişi tərənnüm edə bilirlər. Buna səbəb bu adamların proletar-məişətinə, proletar zövqünə yabançı olduqlarıdır.

Bir qədər əməli məsələlərdən bəhs etsək daha yaxşıdır. Ədəbi gəncliyin gurultuyla etirazlarına səbəb, onların irəli çəkilməsi uğrunda əməli işlərin görülməməsidir. Bu yoldakı təklifləri işçi gənclərin özlərindən eşitmək daha da əlverişlidir. Fəqət bir çıxış olaraq, mübahisəyə atdığım bu məsələlərə nəticə olmaq üçün bir neçə maddələr göstərmək məcburiyyətindəyəm:

1. Bir ayın ərzində Az. P.J.Cəmiyyəti qurultayını çağırmalı, cəmiyyətin haqq-hesabını qoyaraq, bütün mübahisəli məsələlərə nəhayət verməlidir.

2. Cəmiyyətin heyətinə gənclərdən daha çox keçirməlidir ki, əməli işlər görə bilsinlər.

3. "Gənc işçi" qəzetəsi yanında açılmış komsomol yazıçıları dərnəyinin işlərini canlandırmalı, dərnəyə yeni işçi qüvvələri çəkməlidir.

4. Ayr-ayrı idarələrdə, böyük işçi qışlalarında ədəbiyyat

dərnəkləri təşkil etməli, onların rəhbərliyini proletar yazıçılarına tapşırmalıdır.

5. Bütün Türkiyə qəzetələrində həftəlik ədəbiyyat səhifələri açmalı, gənclərin yazılarını müntəzəmləşdirməlidir

“Gənc işçi” qəzeti, 29 avqust 1929-cu il

YÜKSƏK SƏVIYYƏLİ ƏSƏRLƏR

Səməd Vurğun yoldaşın, Azərbaycan xalqının böyük şairi Vaqifin həyat və mübarizəsini canlı surətlərlə işıqlandıran “Vaqif” pyesasını gördüm. Əsər, bütün tamaşaçıları da olduğu kimi, məndə də yaxşı təsir buraxdı.

Əsərin birinci variantı ilə də tanışam. Səməd Vurğun yoldaş son illər (pyesa hazırlandığı müddətində) çox səmərəli işləmiş, teatr kollektivinin və rejissorun yardımını ilə əsəri daha yüksək bir səviyyəyə qaldırmağa müvəffəq olmuşdur.

Əsərdə Vaqif, Vədadi, Ağa Məhəmməd şah Qacar kimi tiplərin çox canlı verilməsi, hadisələrin getdikcə qüvvətlənməsi, yüksək dramaturgiya momentləri yaradılması əsərin maraqla baxılmasını təmin edir.

“Vaqif” pyesasını İbrahim xanın simasında yüz illərlə Azərbaycan xalqını zülm altında saxlayıb istismar edən qaniçici xanların vəhşiliyini bütün çılpıqlığı ilə göstərdiyi kimi, İrandan Qafqaz dağlarına qədər qoşun çəkib ocaqlar dağıdan, elləri xanimansız qoyan Ağa Məhəmməd şah Qacarı, onun qan eşqilə coşan kinli, qəzəbli xəyallarını da canlı bir surətdə vermişdir. Yeri gəlmişkən çox canlı verilmiş Ağa Məhəmməd şah obrazının danışıqında bəzən həddindən artıq “qan-qan” sözləri işlədilməsinin lüzumsuz ol-

ması barəsində mən də bir çox yoldaşların fikri ilə şərik olduğumu bildirirəm. Tarixin ən qaniçicisi İsgəndər, Teymur, Napoleon kimi qəddar simaları belə öz hüdudsuz vəhşiliklərini insani fikirlərlə əsaslandırmağa çalışır: "Bütün dünyanı xilas etmək, dünyada asayışı bərpa etmək..." uğrunda mübarizə aparırıq deyirlər. Qacar da bu cahangirlərdən biridir. O nə qədər qaniçici olsa da özünün yırtıcı hisslərini bu qədər açıq söyləyə bilməzdi.

Əsərin əvvəllərində az işlənmiş yerlər hiss olunur. Xuraman tipi real deyildir. Döyüş şəkillərindən birisini (VII) ixtisar etmək olar. Səməd Vurğun yoldaş gələcəkdə daha yüksək əsərlər verməyə qadirdir. Biz əminik ki, bu pyesa üzərindəki işi ona gələcəkdə daha yüksək drama əsərləri vermək üçün böyük bir təcrübə olacaqdır.

"Ədəbiyyat qəzeti" 18 oktyabr, 1938-ci il

ABDULLA FARUQ HAQQINDA YAZILANLAR

XATİRƏLƏR

Balaş Azəroğlu

ŞAİR ABDULLA FARUQ HAQQINDA XATİRƏ

Bu ilin aprel ayı idi. Bir gün gözəl şair, ədəbiyyatımızın tədqiqatçısı Sona Xəyal mənə görkəmli şairimiz Abdulla Faruq haqqında xatirələr kitabı hazırladığını dedi və mənim onun haqqında xatirəm olub-olmadığını soruşdu. Düzü, bu sual gözlənilmədən verildiyi üçün mən Sonaya tez cavab verə bilmədim. Ancaq onun sualı Abdulla Faruq haqqında illərlə qəlbimdə qalan bir xatirəni yenidən yada saldı. Elə bil o günləri bir də təzədən yaşadım. O dövr bərədə gördüklərimi və eşitdiklərimi yazmaq qərarına gəldim. Çünki, o dövr təkcə A.Faruqun deyil, məlum olduğu kimi Azərbaycan ədəbiyyatının faciəli dövrü idi. Odur ki, görkəmli şairimizlə əlaqədar o zaman gördüklərimi də yazmaq qərarına gəldim. Çünki, bu mənim gözəl şairimin xatirəsinə hörmətim, həm də vətəndaşlıq borcumdur.

Mən Abdulla Faruqu ancaq bir dəfə 1937-ci ildə görmüşəm. O zaman Bakının oktyabr (indiki Yasamal) rayonunun 21 nömrəli məktəbində 9-cu sinifdə oxuyurdum. Yadımdadır, 37-ci ilin sentyabr ayı idi, dərslər yeni başlamışdı. Bir gün məktəbin tədris hissə müdürü (M.Ə.Sabirin oğlu) Məmmədsəlim Tahirzadə müəllim yuxarı sinif şagirdlərinə xəbər verdi ki, şəhərimizdə təzə “Mərkəzi Pionerlər Evi” açılıb, istəyənlər gedib yazıla bilər. Bu Pionerlər Evi Xaqani küçəsində, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin

qonşuluğunda, indiki Türkiyə səfirliyinin olduğu binada idi. Pionerlər Evində ədəbiyyat və incəsənətlə yanaşı başqa sənətlər üçün də dərnəklər var idi. Bizim məktəbdən İsmixan, Tələt və mən gedib ədəbiyyat dərnəyinə yazıldıq.

Dərnəyin rəhbəri İsmayıl Soltan adlı cavan bir şair idi. Yadımdadır, ilk məşğələdə 20-yə yaxın uşaq iştirak edirdi. Bunlar Bakı və Bakıətrafından gələn məktəblilər idi. Birinci yığıncaqda İsmayıl Soltan bildirdi ki, məşğələlər ayda iki dəfə olacaq, biz bu məşğələlərdə yeni əsərlər oxumaqla yanaşı Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında söhbətlər edəcəyik. Eyni zamanda görkəmli şair və yazıçılarla görüşlərimiz də olacaq. Dərnəkdə oxunub bəyənilən əsərlərin şəhər radio şəbəkəsində səslənməsinə və dövrü mətbuatda çapına da imkan yaradacağıq. Mən inanıram ki, bunlar təkcə sizi həvəsləndirmək üçün yox, sizi tanıtmaqla yanaşı, yaxşı əsərlərin meydana gəlməsinə kömək edəcək.

İsmayıl Soltan o zaman orta məktəbdə ədəbiyyat müəllimi, həm də lirik şeirlər yazan şair idi. Ona görə də demək olar ki, o illərin gənc və görkəmli şairlərindən Mikayıl Müşfiq, Abdulla Faruq, Əliəkbər Ziyatay, Böyükəğa Qasımsadə, Bəbir Məmmədzadə və s. ilə yaxın dost idi. O, ilk görüşümüz zamanı dediyi kimi də etdi; ayın birinci yarısında Azərbaycan ədəbiyyatının müxtəlif dövrləri haqqında çox sadə dildə mühazirələr oxuyur, o zaman bizə məlum olmayan, ədəbiyyat kitablarımızda adları çəkilməyən şair, nasir və ədəbiyyatşünaslar haqqında qısa, yığcam məlumatlar verirdi. Sonrakı yığıncaqda biz öz təzə yazdığımız şeirləri oxuyur, İsmayıl müəllim də qeydlərini deyir, bəzi kəlmə və ifadələri dəyişirdi. O həmişə bizə şeir üzərində dönmə-dönmə işləməyi, dilin rəvanlığına, ifadənin dəqiqliyinə və düzlüyünə fikir verməyi tapşırırdı. Xoşuna gələn şeirlərin, ya hekayənin müəllifin öz ifasında, o zaman dəbdə olan “Şəhər radio şəbəkəsi”ndə oxunmasını

təşkil edər, ya da dövrü mətbuatda çapına kömək edərdi.

Yaxşı yadımdadır. 1937-ci ilin may ayı idi, mən o zaman çox dəbdə olan may bayramına bir şeir yazmışdım. Dərnəkdə oxudum, Soltan müəllimin xoşuna gəldi, yığıncaqdan sonra mənə dedi: "Apar, bu şeirini "Pioner" jurnalına ver, qoy bayram nömrəsində çap etsinlər". Mən müəllimin bu sözlərindən çox sevindim, sabahı günü şeirimi götürüb redaksiyaya getdim. "Pioner" jurnalı o zaman "Bakı soveti"nin yaxınlığında beşmərtəbəli binanın birinci mərtəbəsində idi. Bu, mənim redaksiyaya ilk gəlişim idi. Utanuta utana otağa daxil olanda çox tərəddüd keçirirdim. Otaqda o zaman bütün məktəblilərin sevdiyi, əsərlərini əzbərdən bildiyi sevimli Abdulla Şaiq müəllimi görəndə özümü itirdim. Şaiq müəllim nə üçün gəldiyimi soruşdu, utana-utana əlimdə tutduğum vərəqi göstərdim. O vərəqi aldı, baxdı. Sonra mənə qaytarıb "Oxu, görüm nə yazmışsan",- dedi. Mən şeiri oxudum, qulaq asdı, şeiri məndən alıb: "Oğlum, çox sağ ol, jurnalın may nömrəsində oxuyarsan" dedi. Düzünü deyim, o günlər sevincimin həddi-hüdudu yox idi, jurnalın çıxmasını səbirsizliklə gözləyirdim...

Dərnəyin yığıncaqları maraqlı, həm də keyfiyyətli keçsin deyə, İ.Soltan, o zaman adları mətbuatda və Radio verilişlərində tez-tez çəkilən, şeirləri çap olunan tanınmış şairləri görüşə dəvət edərdi. Bu görüşlərin dərnək üzvlərinin yaradıcılığına çox böyük təsiri olurdu. Mən bu yazımda yığıncağımıza dəvət olunan o şairlərdən ikisinin haqqında yadımda qalanları qeyd etmək istəyirəm. Onlardan biri hələ gənclik illərindən şeirləri xalq tərəfindən sevilə-sevilə oxunan Mikayıl Müşfiq, ikincisi Abdulla Faruq idi. Bu iki böyük şairin hər ikisinin ömrü gənclik illərində faciəli surətdə başa çatdı, biri məhbəsdə, o biri cəbhədə. Mən onların hər ikisini də ədəbiyyat dərnəyimizdə görmüşdüm.

Yadımdadır, dərnəyimizin növbəti görüşlərindən birinə

dərnək rəhbərimiz İsmayıl Soltan görkəmli şair Mikayıl Müşfiqlə gəldi. Biz dərnək üzvləri Müşfiqi yaxşı tanıdığımız üçün onu alqışlarla qarşıladıq. İ.Soltan bunu görüb gülə-gülə dedi: "Mən sizi Müşfiqlə tanış etmək istəyirdim, indi gördüm ki, siz gözəl şairimiz ilə məndən qabaq tanışsınız, buna görə də sözü şeirə verirəm. Müşfiqin ilk sözü bu oldu ki, mən də sizə şeir haqqında mühazirə söyləməyəcəyəm, ən yaxşı sözü elə şeir deyəcək. O bizə qoşma, gəraylı, hətta Ömər Xəyyamdan tərcümə etdiyi rübailəri əzbərdən oxuyaraq, sonra cibindən təzə yazdığı şeiri çıxarıb oxuyanda dedi ki, bu şeiri mən günü-gündən abadlaşan Bakımıza həsr etmişəm. Şeir belə adlanırdı: "Usta bir ev tikirdi..."

Müşfiq şeirdə şəhərimizdə təzə tikilən evi elə təsvir etmişdi ki, mən hər təzə ev görəndə ürəyimdə deyirdim bu, Müşfiqin şeir yazdığı evdir. İndi yaşım ötdükcə, bir zaman əzbərdən bildiyim o şeirdən ancaq aşağıdakı misralar yadımda qalıb:

Usta bir ev tikirdi,
Gözəl işdi gördüyü,
Sanki bir cüt qaranquş
Yuvasıydı hördüyü.
Can usta, mahir usta,
Görüm işin iş olsun,
Otaqları işıqlı,
Eyvanlar geniş olsun...

Mikayıl Müşfiqlə görüşdən sonra yadımda qalan və unutmadığım ikinci görüşümüz Abdulla Faruqla oldu.

1938-ci ilin fevral ayı idi. O il Azərbaycanda çox təlatümlü hadisələrlə yadda qalan il kimi başladı. Demək olar ki, hər gün qəzetlərdə ifşa olunan "xalq düşmənləri"nin adlarını oxuyanda adam dəhşətə gəlirdi. Xüsusilə, oxucu-

lar və xalq tərəfindən əsərləri sevilə-sevilə oxunan yazıçı və şairlər “xalq düşməni” kimi həbs olunanda xalq arasında vahimə və inamsızlıq yaranırdı. Ancaq qəzetlərdə bu yazılanlara inanmayanlar daha çox idi. Fəqət, səsini içinə salıb gözləməkdən başqa çarə yox idi.

Belə bir vaxtda dərnəyimizə növbəti görüşə şair Abdulla Faruq dəvət olunmuşdu. Həmişə olduğu kimi əvvəl dərnək üzvləri yeni şeirlərini oxudu, sonra söz qonağa verildi.

Hörmətli şairimiz Abdulla Faruqun dərnəkdəki çıxışından yadımda qalanları oxucuların nəzərinə çatdırmaq istəyirəm. O əvvəlcə bizim dərnəkdə oxuduğumuz şeirlər haqqında qısa mülahizələrini söylədi, sonra şeir və söz sənəti haqqında öz fikirlərini təqribən belə ümumiləşdirdi: “Azərbaycan ədəbiyyatının, xüsusilə onun şeir formasının tarixi çox qədimdir. Biz şairlər həyatda gördüklərimizi və ya dərk etdiklərimizi şeir vasitəsilə oxuculara çatdırmaqla bilirik. Şeirinin mövzusu bizi əhatə edən aləmdir—varlıqdır və onun poeziyasıdır. Əgər siz o aləmi olduğu kimi dərk edib, sonra sözlə-şeyrə çevirə bilsəniz, onda sənət nümunəsi yarana bilər. Şair sözlə, rəssam çəkdiyi əsərlə onu elə verməlidir ki, oxucu və tamaşaçı onu qəbul etsin. Siz məktəbdə ədəbiyyat kitablarınızda oxuduğunuz şairlərin şeirlərindən yəqin ki, bunu hiss edirsiniz. M.Füzulinin qəzəllərini oxuyanda o sizi bir aləmə, M.Ə.Sabirin satiralarını oxuyanda, o sizi başqa aləmə aparır. Bax, şeirin yaratdığı aləm budur. Şair öz oxucusuna çatdırmaq istədiyi hadisəni və ya mövzunu əvvəlcə özü ətraflı öyrənməli, özü ona inanmalıdır. Öyrənmədən, inanmadan oxucunu inandırmaq olmaz. Siz bir dağ çayının şalələsini təsvir etmək istəsəniz, ya əvvəlcədən onun özünü, ya da şəklini görməlisiniz, onu gözü-nüzün qarşısında canlandırıb, hətta dalğaların səsini eşitməlisiniz. Belə olanda şeir oxucu ilə ünsiyyət tapır, danı-

şır, onu düşündürür. Bizi əhatə edən həyatda, gördüyümüz varlığın bətnində (daxilində) sənət mövcuddur. Sənətkarın hünəri onu görüb, şeiriyyətini dərk edib, oxucusuna çatdırmaq bacarığıdır. Bu gün Avropada müharibə qorxusu var. Siz onu üfəqə toplanmış, sabah şimşəyi çaxacaq qara bulud kimi təsvir etməlisiniz. Işıqla qaranlığın mübarizəsi ulu babamız Zərdüştün təlimində də öz əksini tapıb. Zərdüştə görə həyat Əhrimuzda ilə Əhrimənin mübarizəsindən ibarətdir. Nə qədər həyat var, bu mübarizə də davam edir. Həyat insanı bəzən işığa, bəzən də qaranlığa salır...”

Abdulla Faruq öz çıxışını qurtarandan sonra təzə yazdığı şeirlərini oxudu. Onlardan aşağıdakı dörd misra yadımdadır:

Otuz ildir ərzə qədəm basdığım,
Yol uzun, arzu çox, ömür yarırıdır.
Başqa bir şey deyil mənim yazdığım,
Sahilsiz qəlbimin dalğalarıdır.

Bu görüşdən çox keçmədi ki, həyat məni işıqdan qaranlığa atdı. 1938-ci ildə Moskvanın göstərişilə Bakıda yaşayan İran tələbələrini Bakıdan çıxarıb öz vətənlərinə göndərmək prosesi başladı. İran pasportu olanlar hər gecə sorgusuz-sualsız həbs edilib paraxodla İranın Ənzəli şəhərinə göndərilirdi. Belə axşamların birində o zaman adı dillərdə gəzən məşhur “qara maşın” bizim qapımıza da gəldi. O qara maşınla ailəmizi dəniz limanına gətirib, gəmi ilə İranın Ənzəli şəhərinə göndərdilər. Ordan da ata-baba yurduumuz Ərdəbil şəhərinə gəldik. Taleyin hökmü ilə mən on il, əvvəl Ərdəbil və sonra Təbriz şəhərlərində yaşamağa oldum.

1942-ci ildə, müharibənin ən şiddətli vaxtı əvvəl Təbriz, sonra Ərdəbil şəhərində müharibənin və faşizmin əley-

hinə “Ziddi-faşist” cəmiyyəti yarandı. Təbrizdə şair M.Biriya, Ərdəbildə mən cəmiyyətin sədri seçildik. Ərdəbildə eyni adda (“Ziddi-faşist”) olan orqanını mən 1945-ci ilin may ayına qədər redaktə etdim.

1945-ci ildə Cənubi Azərbaycanda Milli Məclisə seçkilər zamanı mən Ərdəbil vilayətindən məclisə deputat seçilib, Təbrizə getdim. 1945-ci il sentyabr ayının 12-də məşhur “21 Azər” günü Milli Məclis yeni hökuməti və onun başçısı baş vəzir S.C.Pişəverini seçdi. Yeni hökumət məni “Təbriz Radio verilişləri komitəsi”nə başçı təyin etdi. On il Təbrizdə qalandan sonra tale məni 1947-ci ilin may ayında yenidən gətirib Bakıya çıxartdı. Bakı müharibədən qabaqkı şəhər deyildi, xeyli dəyişilmişdi. Tanıdığım və dostluq etdiyim adamların çoxu davadan qayıtmamışdı.

Bir gün Azərbaycan Yazıçılar İttifaqında Pionerlər Evindəki ədəbiyyat dərənəyimizin rəhbəri İsmayıl Soltan müəllimə rast gəldim, dərənəyimizin üzvlərini soruşdum. Diqqətlə üzümə baxıb, sonra olduqca kədərli bir səslə “Hamısı cəbhəyə getdilər, qayıdan çox az oldu” dedi. Müharibədən qayıtmayanlardan Abdulla Faruqun da adını çəkəndə kədərdən səsi titrədi...Hər ikimizin də gözümüz doldu... Xoşbəxt dərək günləri, o böyük şairin dərəkədə əvvəl mühazirə, sonra təzə yazdığı şeirlərini oxuduğu yada düşdü, hər ikimiz bir xeyli susduq... Sonra mən böyük şairimizin xatirəsinə Şərqin dahi şairi Sədinin aşağıdakı beytini astadan oxudum:

Hər dəm əz ömr mirəvəd nəfəsi,
Çün nikah mikunəm nə mande kəsi.
(Hər gün ömrümüzdən ötür bir nəfəs,
Hər gün sıramızdan azalır bir kəs.)

“Ədəbiyyat qəzeti, 2008

YADİGAR QAYÇI

Bizdə bir qayçı var. Qırx ilin qayçısı. Onun üstündə evimizdə onlarca qayçı olub, neçəsi sınıb, it-bata çıxıb, maraqlanmamışıq. Ancaq bu yadigar qayçı nə itir, nə də sınır. Əzizlənə-əzizlənə qorunub saxlanır.

Həyatda hər şey müqəddəsləşə bilər. Mənə bu fikri uşaqlıqda baxdığım bir film təlqin etmişdir. Həmin filmin adı nəydi, kim çəkmişdi, xatırlamıram. Yadımda qalan bir-cə budur ki, gənç oğlan azadlıq uğrunda vuruşur. Döyüş səhnələrinin birində sevdiyi qızla qəflətən rastlaşır. Öz qəlbini ona açır.

– Gəl səni nişanlayım,–deyə qızın incə, zərif barmağına üzüyə oxşar dəmir halqa keçirir.–Mənim nə qızıl, nə də gümüş üzüyüm var. Əgər olsaydı, onları da satın patron alardım, –deyir.

Qızın sevincdən gözləri parıldayır. Dəmir parçasını böyük heyranlıqla qəbul edir. Onu müqəddəs bir yadigar kimi ömrünün axırına kimi saxlayacağına and içir...

Bizim yadigar qayçımızın da buna bənzər tarixçəsi var. Onu bizə bağışlayan da mübariz döyüşçü idi. Odun-alovun içindən çıxıb gəlmişdi. Nəfəsi barıt qoxuyan o döyüşçü haqqında sizə kiçik bir xatirə danışmaq istəyirəm.

...Məktəbdən yenicə qayıtmışdım. Küçə qapısı döyüldü. Yüyürüb açdım. Qarşımda ortaboylu, arıq, nimdaş paltar-da bir əsgər dayanmışdı.

– Qafurun evi buradır?

– Bəli, buradır. Buyurun,–deyə içəri dəvət etdim.

Qapımızın ağzında bir dəstə uşaq vardı. Hamısı heyran-heyran əsgərə baxırdı. O, üzünü küçəmizin uşaqlarına tutub minnətdarlıq elədi:

– Çox sağ olun. Siz olmasaydınız, hələ çox axtaracqdım,—dedi.

Həyətə keçdik.

– Qafurun böyük oğlu sənsən?

– Bəli.

– Bəs o biri?

– Bağçadadır.

Danışığımıza anam çıxdı.

Qonaq:

– Qafurun yanından gəlmişəm,—dedi.

Elə həyətdəcə onu dövrəyə aldıq. Kötüyün üstündə oturdu. Çiyindən çantasını açıb kənara qoydu.

– Bilirəm, Qafurdan çoxdan məktub almırsınız. Nigaran qalmayın, sağ-salamatdır. Kamil də yanındadır (Kamil əmim idi).

Atamgili - üç qardaşın üçünü də bir gündə cəbhəyə yola salmışdıq. Bilmirdik ki, bu əsgəri necə əzizləyək, necə bağrımıza basaq. Gəlişi ilə gör nə qədər xoş xəbər gətirmişdi. Əlimizi üzdüyümüz əzizlərimizi yenidən bizə qaytarmışdı. Sevinc yuxusundan birinci anam ayıldı:

– Ay qızlar, nə durmusunuz, samovara od salın,—dedi.

Bacılarımın heç biri yerindən tərpənmədi. Onlar az qala əsgərin çənəsinin altına girmişdilər.

– Çayı gözləyə bilmərəm, tələsirəm. Sərin suyunuz olsa...

Böyük başım daşdan süzölmüş sərin su gətirdi.

– Hə, müharibə bu gün-sabahlıqdır,—dedi.—Bu tut ağacının altında yaxşı kabab çəkəcəyik. Sonra da bu qızları bir-bir oynadacağıq.

Anam "Amin"—dedi. Sonra utana-utana əlavə etdi:

– Vallah döyölmüş ətimiz var, bu saat...

– Yox, qatara gecikirəm,—dedi.—İcazəmin qurtarmağına

düz üç saat qalır.

Ayağa qalxdı. Mənim başımı tumarladı.–Yaxşı oxu, çoxlu şeir əzbərlə,–dedi.

Çantasını açdı. Pal-paltarının altından işlənmiş adi bir qayçı çıxarıb kiçik bacıma uzatdı:

– Ata tapşırdı ki, qoy qızlarım bu qayçı ilə özlərinə pal-tar biçməyi öyrənsinlər.

Sonra üzünü mənə tutaraq:–Sənə bir şey göndərmədi. Dedi, özüm gələndə ona partapart açılan tapança gətirəcəyəm,–dedi.

Anam bir tabaq nar və heyva dərib gətirdi.

– Hamısını apara bilmərəm. Hərəsindən ikisini...

Çantasını bağlayıb, sürətli addımlarla qapıdan çıxdı. Biz də arxasınca. Küçənin axırına kimi gözümüzü ondan çəkmədik. Evə dönəndə anam dedi:

– Başımız elə qarışdı ki, kişinin adını da soruşmadıq.

Onun adını bir neçə gün sonra atamdan aldığımız məktubdan öyrəndik. Atam yazırdı ki, şair Abdulla Faruq bu yaxınlarda Ucardan keçməlidir. Yəqin sizə baş çəkər.

Anam barmağını dişlədi. Demək, o əsgər Abdulla Faruq imiş. Mahmud müəllimgildə olan şair.

Mahmud müəllimgilin evi Kommunist küçəsində idi. Bizdən on-on iki ev aşağı. İkimərtəbəli evlərinin balkonu küçəyə çıxırdı. Birinci mərtəbənin balkonu yerlə bərabər idi. Bərk yağış yağanda küçədən keçənlər orda daldalanır, yağışın kəsməyini gözləyirdilər. Mən yağış olmayanda da saatlarla orada dayanıb qalardım. Avazla oxunan şeir tilsiminə düşərdim. Bilməzdim bu şeirləri yazan kim, oxuyan kimdir. Ancaq səhər, axşam gedərdim oraya. Günəşli gündə də, yağmurlu havada da. Hara getsəydim, yolumu o balkonun altından salardım. Onun səsini, onun şeirlərini dinləmək üçün. Axı o "tilsim" neçə dəfə dərsə gecikmə-

yimə səbəb olmuşdu. Birdən kəsildi o səs, birdən susdu o nəğmələr. Gözlədim, saatlarla gözlədim o yağmurluqda. Günəşli gündə də, yağışlı havada da...

Müharibə qurtardı. Atam qardaşının birini gətirib, birini itirib gəldi. Çox söhbətlər danışdı, çox xatirələr söylədi, müharibənin odundan, alovundan, cəbhə dostlarından. Ancaq həmişə Faruqdan söz düşəndə qəhər boğur, danışa bilmir. Bircə onu deyir ki, Faruq ölməli oğul deyildi. O, şairliyini çoxlarından gizlədirdi. "Mən döyüşçüyəm",- deyərdi. Qayçını mən göndərməmişdim. İkimizin bir qayçısı vardı. Daha doğrusu, qayçını o almışdı. Uşaq kimi zarafatla lovğalanıb, həmin qayçını göstərdi.

– Heç sənin belə qayçın var?

– Bəs mənə niyə almadın?

Tezcə yumşaldı.

– Al, sənin olsun,—dedi.

Mən götürmədim. O gündən qayçıya məni də ortağ etdi.

Atamın bu söhbətindən sonra, qayçı bizim ailəmizdə daha da əzizləndi, daha da müqəddəsləşdi.

Abdulla Faruqla bir də çox-çox sonralar "görüşdüm"... Yazıçılar İttifaqının Hatəvan adına klubunda. Onun xatirə gecəsində. Bütün dostları, tanışları toplanmışdılar həmin gecəyə. Təkcə özündən başqa. Çox danışdılar onun şairliyindən, mərdliyindən, dəyanətindən, xeyirxahlığından. Həzin xatirələr söylədilər dostları. Dedilər: "Faruq ölməyib, yenə bizimlədir, bizim cərgəmizdədir öz ölməz əsərləri ilə".

1975

“Ömrümə düşən işıq” kitabından

MƏQALƏLƏR

Cəlal Abdullayev

QƏLƏM VƏ SİLAH DOSTLARI

Kim bilir qanlı-qadalı illərin qara küləkləri əsməsəydi, beş qardaş, beş əməl, əqidə və silah dostu, Azərbaycan dağlarından sular içmiş, onun çörəyi ilə pərvəriş tapmış öz könül rubabını Odlar diyarına, bütün Sovetlər İttifaqına sonsuz məhəbbət pərdələri üzərində kökləmiş bu beş istedadlı yazıçı nələr yaradacaqmış! Lakin zamanın hökmü onları həm də bir silah və mübarizə qəhrəmanına, Vətən uğrunda fədakarlıq rəmzinə çevirdi. İndi tarixi qələbəmizin bütün bir qərinəmizi bayram etdiyimiz günlərdə onları xatırlamamaq, yad etməmək olarmı? Beş nəfər qələm və silah qardaşı—Abdulla Faruq, Məhərrəm Əlizadə, Sergey İvanov, Tatu Huryan və Hüseyn Natiq. Vətənin bir parçasına çevrilmiş, abidələşmiş, tarixləşmiş bu yazıçılar öz qısa ömürləri müqabilində söz sənəti cəbhəsində də bir iz buraxmışdılar...

* * *

Abdulla Faruq o zamanlar ən məhsuldar işləyən, əsərləri oxucu kütlələri arasında geniş yayılan əhatəli yaradıcılıq diapozonuna malik şairlərdən biri idi. O, qısa müddət ərzində bir neçə şeirlər kitabı çap etdirərək, respublikamızda şeirlərinin tribunluğu, romantik coşğunluğu, qüdrətli publisistik ruhu ilə tanınmışdı. Onun indiyədək aşağıdakı şeir kitabları çap olunmuşdur: «Üfüqlər qızaranda» (1929), «Yarış» (1932), «Talış dağları» (1935), «Döyüş yollarında» (1936), «Dalğalar» (1937), «Qızıl əsgər şeirləri»

(1938). Müəllifin bu kitabçalarında onlarca müxtəlif mövzulu şeirləri və bir neçə poeması çap olunmuşdur. Abdulla Faruq hər şeydən əvvəl müasir ruhlu sənətkar idi. Onu yeni həyat, yeni dövrün özü yaratmışdı. Onun əsərlərində sosializmi quran xalqımızın xalüqələrlə dolu həyatının tarixi keçmişi, dövrün beynəlxalq hadisələri və başqa məsələlər bədii əksini tapırdı. Şairin əsərlərinin böyük bir hissəsi şübhəsiz xalqımızın həyatına həsr olunmuşdur. Bu şeirlər sovet adamlarının qurucu, yaradıcı əməyini tərənnüm edir, onları daha böyük qələbələrə ruhlandırır. Onun «Buruqlar», «Yağış» adlı şeirlərində çağırış, əmək üçün, yaratmaq üçün adamları səfərbər etmək nidaları çox güclüdür. Şair yeni dövrün - sosialist dövrünün əsas xüsusiyyətlərindən birini sürətdə görür və bunun üçün sosializm yarışının böyük səfərbəredici gücünü göstərməyə çalışırdı:

Bu yarış toplansın qüvvətimizi
Sərhəddə uzanan əli qırmağa.
Düşmənlər sanamaq istərsə bizi,
Qalxandır köksümüz çəkiç-oraqa...

Abdulla Faruq nədən yazırsa-yazsın, həmişə səmimi olmuş, özünü ifadə etməyə çalışmış, təbii duyğularını qələmə almağa səy etmişdir. Şairin “Dalğalar” şeirindən gətirdiyimiz aşağıdakı misralar onun bütün yaradıcılığına tamamilə şamil edilə bilər:

Otuz ildir ərzə qədəm basdığım,
Yol uzun, arzu çox, ömür yaradır.
Başqa bir şey deyil mənim yazdığım,
Sahilsiz qəlbimin dalğalarıdır.

Lirik şeirlərdən «Buludlar», «Pambıq», «İntizar», «Komsomol», «Həbəşistan yollarında», «Dolores İbarruriyə salam», «Qızlar», «Böyük Qorkiyə», «Sabirin məzarı başında» və s. müxtəlif mövzularda yazılsalar da, nəticə etibarlı ilə müasir dövrün aktual məsələlərinin poetik ifadəsinə həsr olunmuşdur.

A.Faruqun əsas mövzusu xalq həyatıdır. Əməkçilər, onların böyük quruculuq işi şairin rubabını ehtizaza gətirir, onu yazmağa, yaratmağa səsləyir. O, bir çox əsərlərində ritorik şəkildə olsa da sosializm yarışında xalqın əmək coşqunluğundan ürək dolusu danışır, onları vəsf edir. Şairin «Tarlalar», «Pambıq», «Muğan» şeirləri bu qəbildən olan əsərlərdir. Bunlardan bədii təsvir vasitələrinin, lirik formalarının yeniliyi və sadəliyi dərhal nəzərə çarpır:

Gecələr görünür sinəsi dümdüz,
Günortalar düşər üstünə gün düz.
Əmək nəşəsilə hey gecə-gündüz,
Şair oxur, əylənir, nəğməkar müdam.

A.Faruqun yaradıcılığında ölkə müdafiəsi, qızıl ordu mövzusu da əsas yer tutur. Şairin bu qəbildən olan şeirlər silsiləsinə bir epiqraf kimi seçdiyi aşağıdakı misralar həmin əsərlərin leytmotivi kimi səslənir:

Bir snayper gülləsi hər beytim, hər misram.
Mən sonsuz hücumlara köks gərən bir dağam.

Müəllifin bu tipli əsərlərinə «Qızıl snayper», «Süvarilər marşı», «Hazır ol», «Hücum başlanır», «Zəfər nəğməsi», «Dağlara çıxarkən», «Çadırlar arasında», «Hərbə qarşı», «Çapayev», xüsusilə «Xaspolad» və «Döyüş yollarında»

poemalarını misal göstərmək olar.

Şairin müxtəlif zamanlarda çapdan çıxmış şeirlər kitabçasının adları da məhz döyüşlə, əsgər həyatı ilə, inqilabi vuruşlarla səsləşir: «Döyüş yollarında»(1936), «Qızıl əsgər şeirləri»(1938).

Onun «Hərbi qışlağa», «Cavad», «Orduya gedərkən» əsərləri də əsgər həyatını müxtəlif tərəflərdən işıqlandıran şeirlərdir. «Qızıl snayper» şeiri beynəlxalq miqyasda «Sabah hər b olarsa» motivi ilə yaxından səsləşir:

Qalalar alovlanır...
Dünya od tutub yanır.
Səngərində ayıq ol!
Kapital silahlanır.

Şairin iri həcimli «Çapayev» şeiri də müharibə mövzusunda yazılmışdır. Şair vətəndaş müharibəsinin qorxmaz sərkərdələrindən biri olan Çapayevə özünün ən səmimi misralarını həsr etmişdir. Xüsusilə, şeirin final bəndləri xalq gəraylı və bayatılarının təsiri ilə deyildiyindən bir nəğmə kimi ahəngdar səslənir:

Göylər ağı dedi ona,
Yer ağladı yana-yana.
Ama Çapayevin yurdu
Bürünmədi qara dona.

İllər keçər, yenə dağlar,
Al geyinər yaşıl bağlar,
Çapayevin xatirini
Sinəsində əziz saxlar.

Bəslədi ellər Çapayı,
Böyütdü illər Çapayı.
Uralda qar əriyəndə,
Apardı sellər Çapayı.

A.Faruq dövrün bir qabaqcıl şairi kimi, təkə ölkəmiz daxilində baş verən hadisələri qələmə almaqla qalmır, daha geniş üfüqlər, daha geniş asimanlar axtarır, bütün dünyanı düşünür, planetin taleyi və gələcəyi haqqında fikirləşir. «Rot Front» şeiri beynəlxalq mövzuda yazılmış əsərlərinin təqdirəlayiq nümunələrindən biridir.

Lirik bir şair kimi tanınan A.Faruq, eyni zamanda epik poeziyaya meyl edən poemalarında da diqqətəlayiq əsərlər yarada bilən bir sənətkar idi. Onun «Talış dağları», «Xaspolad», «Sarı tel», «Buruqlar», «Döyüş müəllimlərinə», «Gülzar», «Ceyran» kimi əsərlərini poema adlandırmaq tamamilə düzgün olardı. Bunlardan «Talış dağları», «Sarıtel», «Gülzar» əsərləri xüsusi qeyd olunmalıdır.

«Azərbaycan» jurnalı, 1975

Rasim Tağıyev

ŞAIR-DÖYÜŞÇÜ

Böyük Vətən müharibəsində Sovet xalqının qəhrəmanlıq səlnaməsini yaradanların sırasında adı Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının binasındakı xatirə lövhəsində həkk olunmuş döyüşçü şairlərdən biri də Abdulla Faruqdur.

O, 1907-ci il aprelin 24-də Göyçay rayonunun Poti kəndində anadan olmuşdur. 1925-ci ildə V.İ.Lenin adına Azərbaycan Pedaqoji İnstitutunun ictimai-tarix şöbəsinə qəbul edilmişdir. Hələ ilk şeirlərindən A.Faruq Böyük Oktyabr Sosialist İnqilabının nailiyyətlərini tərənnüm edirdi. 1930-cu ildə ali təhsilini bitirən gənc şair müəllimlik etməyə başlayır. Elə bu dövrdə öz şeir və məqalələri ilə daha fəal çıxış edən A.Faruq yeni həyat quran əməkçiləri alqışlayırdı.

Fitrətən tribun olan A.Faruqun yaradıcılığında dövrün pafosu, inqilabın qalib ruhu, sovet adamlarının qurub-yaratmaq eşqi əsas yer tutur. O, öz sözü ilə desək «Əsrin, günün eşiqi ilə yaşayan» şair idi. A.Faruq Azərbaycanın coşqun çaylarını, billur çeşmələrini, qarlı dağlarını hərarətli bir ürəklə vəsf edirdi. Şairin “Üfüqlər qızaranada” (1929), «Yarış» (1932), «Talış dağları» (1935), «Döyüş yollarında» (1936), «Dalğalar» (1937), «Qızıl əsgər şeirləri» (1938), «Qaçay» (1939) kitabları, dövrü mətbuatda yüzdən çox şeiri, neçə-neçə poeması çap olunmuşdur.

A.Faruqun yaradıcılığında hərbi vətənpərvərlik motiv-

ləri mühüm yer tutur. Qızıl Ordu və sərhədcilərimizin və-tənpərvərlik həyatı onun yaradıcılığı üçün tükənməz ilham mənbəyi idi. Vətəni hədsiz məhəbbətlə sevən şair Qızıl Orduya ayrıca bir kitab—«Qızıl əsgər şeirləri»ni həsr etmişdir. Şairin həmin silsiləyə epigrafla ola biləcək “Bir snayper gülləsi hər beytim, hər misram» sözləri bu əsərlərin leytmotivi kimi səslənir.

Qəhrəman Çapayevin («Çapayev») əbədiyyətə qovuşduğunu vermək üçün A.Faruq xalq ədəbiyyatı formalarından istifadə edirdi:

Göylər ağı dedi ona,
Yer ağladı yana-yana.
Amma Çapayevin yurdu
Bünürmədi qara dona.

Səslədi ellər Çapayı,
Böyütdü illər Çapayı,
Uralda qar əriyəndə,
Apardı sellər çapayı.

Böyük Vətən Müharibəsi illərində bütün yazıçılarımız kimi A.Faruq da qələmə sarılaraq əsərləri ilə xalqımızın qələbəsi işinə xidmət edirdi. Hələ dinc quruculuq illərində o, bir sıra əsərlərində sovet döyüşçülərini sayıq olmağa, Vətəni göz bəbəyi kimi qorumağa çağırırdı. A.Faruqun sözü ilə işi bir oldu. Sovet xalqının qələbələrini sevinclə qələmə alan şair vətəni hədsiz məhəbbətlə sevdini sübut elədi. Böyük vətən müharibəsinin ilk günlərindən kiçik zabit rütbəsində ordu sıralarına getdi. Döyüşə yola düşdüğü zaman «Cəbhəyə gedərkən» şeirini yazmışdı. Müəllif burada Sovet döyüşçülərini doğma vətənimizin azadlığı

uğrunda mübarizəyə çağırırdı.

«Vətən ya ölüm» şüarı A.Faruqun bu dövrdə yazdığı əsərlərinin ümumi ruhunu, əsas qayəsini təşkil edirdi.

Şairin düşməne qarşı amansızlığı, nifrət və qəzəbi «Vətən müharibəsi dastanı» əsərində daha canlı, daha təsirli verilmişdir. O, cəbhələrdə şəxsən şahidi olduğu hadisələri qələmə almışdır. Şair poemanı ilk dəfə 1943-cü ildə «Vətən uğrunda» jurnalında dərc etdirmişdir. Bir il sonra onun «28 qvardiyaçı» poeması da həmin jurnalın səhifələrində verilmişdi. Bu əsər də eyni mövzuya həsr olunmuşdu.

A.Faruq Don üstündəki vuruşmalarda yaralandıqdan sonra birinci yara şeirini qələmə almışdır. Onun yaxın dostu xalq şairimiz M.Rahim öz xatirələrində yazır: «Bir şair kimi A.Faruq ədəbiyyat aləminə 1927-28-ci illərdə atılmışdı. Mən onunla elə bu zaman tanış olmuşam. Yeniliyi sevən, onu həyata keçirməyə çalışan, yaradıcılığına tətbiq edən A.Faruq çox mübariz bir yoldaşdı... Mənim xatirimdə onun sözü bütövlüyü, dönməzliyi, möhkəm iradəsi silinməz izlər buraxmışdır. Döyüşlərin birində ağır yaralanan şair hərbi xəstəxanada müalicədən sonra yəni cəbhəyə gedərkən «Yolumu gözlə» şeirini yazıb, «Ədəbiyyat» qəzeti redaksiyasına göndərmişdi. Şeir nişanlıları və sevimli ərləri cəbhədə vuruşan qız və gəlinlərimizə ithaf edilmişdir. Şair bütün varlığı ilə inanır ki, arxada qələbə üçün çalışan qız və gəlinlər döyüşçüləri–həyat yoldaşlarını bir an da olsun unutmayacaqlar:

Çən keçər, dağlardan duman çəkilər,
Qayıdıb gələrəm mən də bir səhər.
O süzgün baxışla, o ala gözlə,
Darıxma sevgilim, yolumu gözlə.

A.Faruq qəlbi xoş arzularla dolu şair idi:

...Yol uzun, arzu çox, ömür yarıdır.
Başqa bir şey deyil mənim yazdığım,
Sahilsiz qəlbimin dalğalarıdır.

Həmişə yaşamaq-yaratmaq eşqiylə yaşayan A.Faruq 1943-cü ildə cəbhədə qəhrəmanlıqla həlak oldu. Bir zaman şeirləri ilə Vətəni tərənnüm edən, doğma xalqına dərin məhəbbət bəsləyən mübariz şair həyatını ona qurban verdi.

Azərbaycan ədəbiyyatında A.Faruq dəyanətli bir insan, Sovet şeirinin inkişafı üçün mübarizə aparan həqiqi bir vətənpərvər, döyüşçü-şair kimi, vətəndaş-şair kimi daim xatırlanacaqdır.

«Ədəbiyyat və incəsənət», 23 aprel, 1977.

Maarif Teymur

44-cü İLİN ŞEİRLƏRİ YAXUD

FARUQ ÖMRÜNÜN SON AVTOQRAFLARI

1989-cu ildə “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində A.Faruqun şəxsi arxivindən bəzi nümunələr vermişdik, həm də oxuculara vəd etmişdik ki, şairin ömrünün son günlərinə aid araşdırmalar aparacağıq. Böyük vətən müharibəsində qələbəmizin 45 illiyi münasibətilə bu işi az da olsa yerinə yetirdik. Şairin 1944-cü ildə martın 2-də yazdığı bəzi şeirləri aşkarladıq. Şeirlər mərhum tərcüməçimiz B.Musayevə göndərilmişdi və onun Azərbaycan SSR Mərkəzi Dövlət ədəbiyyat və incəsənət arxivində saxlanılır. Şeirlərdə vətən sevgisi, Azərbaycan qızının döyüşçülərə xeyir-dua verməsi, gözəllərimizin etibarlılığı, sevgidə bütövlüyü tərənnüm edilir.

Oxuculara təqdim olunan iki lirik şeir də şairin son avtoqraflarındandır. Bu şeirlər sübut edir ki, şair 1944-cü ilin martın 2-nə qədər döyüşüb. Əlbəttə, bu, son söz deyil, çünki axtarışlar davam edir.

”Azərbaycan ...”

Sona Xəyal

ABDULLA FARUQUN İKİ MƏKTUBU VƏ İKİ QƏZƏLİ

Ədəbi yaradıcılığa erkən başlayan Abdulla Faruq (1907-1944) qələmini bir çox janrlarda sınıamışdır. Yaradıcılığında əsas yeri şeirə versə də, nəsr əsərləri, pyesləri, tərcümələri, elmi-ədəbi məqalələri, publisistik əsərləri də diqqəti cəlb edir. 1929-cu ildə "Üfüqlər qızaranada", 1933-cü ildə "Yarış" (Seçilmiş şeirlər), 1935-ci ildə "Talış dağları", 1936-cı ildə "Döyüş yollarında", 1937-ci ildə "Dalğalar" (şeirlər), 1938-ci ildə "Qızıl əsgər şeirləri" adlı kitabları çap olunmuşdur.

Əlifbanın dəyişilməsi ilə əlaqədar olaraq Mərkəzi Komitəyə yazdığı məktubuna görə nəzarət altında saxlanılan, ev dustağı kimi Göyçaydakı mülkünə göndərilən Abdulla Faruqun kitabları da özü kimi Kitab Palatasında dustaq edilmiş, kitabxanalardan yığışdırılmışdır.

Gələcəyə ümidini itirməyən şair məşəqqətlərə sinə gərək yazıb-yaratmış, müharibə başlayarkən, Stalinin «Kim günahını yumaq istəyirsə, cəbhəyə getsin» sərəncamını eşidib, qələmini silahla əvəz etmişdir. Lakin amansız tale onun arzularını gözündə qoymuş, qələbəyə bir il qalmış, Taqanroq ətrafındakı döyüşlərdə həlak olmuşdur.

Abdulla Faruqun ev dustağı olarkən və cəbhədə döyüşərkən yazdığı xeyli əsəri vardır. Əsərlərinin çoxu Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyinin Elmi Fondlar şöbəsində saxlanılır. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda da şairin bir neçə əsəri və məktubu vardır. Onun fond 20, s/v. 239 şifrəsi altında saxlanılan 31x24,5 sm ölçülü on üç vərəqdə

bənövşəyi mürəkkəblə latın qrafikalı əlifbada yazılmış 1934-cü il tarixli avtoqrafında "Rot-front" adlı şeiri vardır ki, əvvəlində "Yoldaş Ağayev!", sonunda isə "Qızıl Əsgər" qəzetəsi idarəsinin ədəbiyyat şöbəsi müdiri A.Faruq Əfəndiyev sözləri yazılmışdır.

İnstitutda həmçinin Səməd Vurğunun arxivində şairin iki məktubu, şeirləri və poeması saxlanılır. Fond 27, s/v. 931 şifrəsi altında 10x15 sm ölçülü iki vərəqdə yaşıl mürəkkəblə latın əlifbasında aşağıdakı məzmununda məktubu vardır:

Hörmətli Səməd!

O gün təsadüfən sizə gedib çıxandan bir neçə gün sonra mən Bakıdan çıxasılı oldum. 2 aylıq Tbilisiyə hərbi qulluğa çağırılmışam.

Buna görədir ki, (nəşə çatmır - S.X.) il bərabər qonaq gələ bilmədim. Evdə deyiləm, məni bağışlasınlar. O gün gedişim təsadüfi olmuşdu.

Vaxtın olsa, bir məktub yaz, mən hərbi işdə olduğumdan az-çox buralarda sözumüzü yazmağa da vaxt yoxdur. İşlərimiz yaxşı gedirsə də, vaxtın çatmamağı məni yaradıcılıqdan qoyur. Yaz, görək, sən nə yazırsan, oğul-uşaq necədir. Xavər və anası necədir?

Məndən Xavərə, qaynanana salam de. Oğlunun üzündən öpürəm.

20/1U-35.

Hörmətlə: A.Faruq.

Həmin şifrədə 20x4 sm ölçülü dörd vərəqdə mürəkkəblə kiril əlifbasında 20/VII-44 tarixli bir məktub da vardır.

Məktub belə başlayır:

«Azərbaycan Sovet Yazıçıları İttifaqına!

Salam yoldaşlar! Özü də həqiqi, səmimi cəbhə salamı.

Öz kobud siyasi və məişət səhvlərim üzündən müvəqqəti olaraq sizdən ayrı düşdüm sə də, mən Azərbaycan sovet yazıçıları ailəsində böyümüş olduğumdan onu unuda bilmərəm. Mən artıq üç gündür ki, doyüşə girmişəm. İkinci dəfədir ki, mən onlarla cəbhə meydanında üz-üzə gəlirəm...»

İnstitutda Fond 27, s/v. 1423 şifrəsində Səməd Vurğuna göndərilmiş şeirlər saxlanılır. Qovluğun üstündə "t. Saməd)", "A.Faruq. "Partizanlar", 1-86 qranka, 15/XP-39q" qeydi vardır. Kiril əlifbasındakı əlyazmada oxuyuruq:

«Səməd dayı, Soltanın və Faruqun poemalarını göndərirəm. Zəhmət olmasa oxu! Əvəz, 3/II-40.»

86 vərəq həcmdə latın qrafikasında makinada yazılmış "Partizanlar" poeması və 2 vərəq həcmində "Stalin nəğməsi", kiril əlifbasında makinada yazılmış dörd vərəq həcmdə Ryudrin İvnevin tərcüməsində rus dilində bir şeiri və iki qəzəli vardır.

Şairin hecada və sərbəst şeirləri çap olunduğundan, ancaq qəzəlləri oxuculara təqdim edirik:

Ey pəri, qamətinə hüsni-lətafət yaraşır.
Aşiqə nəğməyi-saz, yarə məlahət yaraşır.

Süni rənglərlə, əzizim, bəzəmə gül üzünü,
Sənə həqqi-əzəlin verdiyi ziynət yaraşır.

Baxışın ceyrana bənzər, yanağın lalə kimi,
Dodağın qönçeyi-güldür desəm, əlbət, yaraşır.

Can alan gözlərin aşıqləri Məcnun eləmiş,
Leylinin görkəmi var səndə, ey afət, yaraşır.

Bu gözəlliklə sənə tayfalar iman gətirər,
Ölkələr surətinə qılsa itaət, yaraşır.

Dünya rəssamları ətrafına toplaşmalıdır,
Ustalar heykəlinə eyləsin hörmət, yaraşır.

Faruq öz canını bir dilbərə qurban elədi,
Kim deyər, böylə fədakarə məzəmət yaraşır?

* * *

Mən sevən incə gözəl Ay kimi, Ülkər kimidir.
Göylərin incisidir, ləlidi, gövhər kimidir.

Gözləri bənzəyir ahunun ala gözlərinə,
Qaşları baş-başa gəlmiş iti xəncər kimidir.

Danışarkən, elə bil, bağçada bülbül oxuyur,
Hər sözü bir süxəni-tutiyi-şəkkər kimidir.

Başını bir dəfə tərپətsə, yıxar can evini,
Qara, gur saçlarının ətri gülənbər kimidir.

Yerişi tavusa bənzər, boyu ceyranə onun,
Duruşu dağda maraldır, incə dilbər kimidir.

Geyinib rəqs eləyəndə sən onun nazına bax,
Paltarı zərri-zibadır, özü də zər kimidir.

Yaz yarın vəsfini, Faruq, oxusun ölkə bütün,
El desin, hansı gözəl hüsndə Kişvər kimidir.

Tofiq Babayev

ŞAIR DÖYÜŞÇÜ

Xalqımıza faşizm üzərində qələbə qazandırmış son qanlı döyüşlərdən 25 il keçir. Vuruş meydanlarında rəşadət göstərən igidlər arasında Azərbaycan ziyalıları, şair və sənət xadimləri də az deyildi. Onlardan biri də Vətən yolunda həm qələmi, həm də süngüsü ilə vuruşan şair A.Faruq idi.

A.Faruq ədəbi yaradıcılığa univərsitetdə oxuduğu illərdə başlamışdır. Bu illərdə şair, «Kommunist», «Gənc işçi», «Yeni yol», «Maarif və mədəniyyət», «Şərq qapısı», «Komsomol» və s. qəzet və jurnallarda şeirlərini çap etdirir. Xalq şairi Məmməd Rahim «Mübariz şair Abdulla Faruq» adlı məqaləsində sənət dostunu xatırlayaraq yazır: «Bir şair kimi A.Faruq ədəbiyyat aləminə 1927-1928-ci illərdən atılmışdır. Mən onunla elə bu zaman tanış olmuşam. Yeniliyi sevən, onu həyata keçirməyə çalışan, yaradıcılığına tətbiq edən A.Faruq çox mübariz bir yoldaşdır.

O, öz əsərləri ilə yeni nəsli bütün varlığı ilə ruhlandırmağa çalışmışdır. Mənim xatirimdə onun sözü bütövlüyü, möhkəm iradəsi silinməz izlər buraxmışdır.

1939-cu ildə Universitetin son kursunda oxuyarkən «Üfüqlər qızaranda» adlı ilk şeirlər kitabı çapdan çıxır. Bu kitab şairin həqiqi istedad sahibi olduğunu göstərir. Sonra A.Faruq «Yarış» (1933), «Talış dağları» (1935), «Dalğalar» (1937), «Döyüş yollarında» (1937), «Qızıl əsgər şeirləri» (1938), adlı kitablarını nəşr etdirir. Bunlar A.Faruqun bir məhsuldar şair kimi işlədiyini sübut edir.

Həmin illərdən etibarən o daha inadla işləyir, əsərləri

ideyaca dərinləşir, dolğunlaşır. «Ədəbiyyat qəzeti», «Revolyusiya və kultura», «Yeni qüvvə» və s. qəzet və jurnal səhifələrində «Əgər hər b olarsa», «Alovlu tribun», «Sərhədcı nəğməsi», «Bu gün», «Partizanlar, «Qəhrəmanlar», uşaqlar üçün «Cırtan» və s. əsərləri çap olunur. Bunlarda günün vacib məsələləri xalqımızın arzu və istəkləri bədii şəkildə öz əksini tapır.

Şair 30-cu illərdə orijinal əsərlər yazmaqla yanaşı, bir sıra tərcümələr də edir. Erməni xalqının məşhur dastanı «Sasonlu David»in böyük bir hissəsini T.Q.Şefçenkonun «Qomaleya», «Knyaz qızı» poemalarını, Puşkinin bir neçə şeirini, Hekrasovun «V.Q.Belinskinin», «Laylay», «Eşik qapısında xəyalat», «Dəmir yolu» və i.a. Azərbaycan dilinə tərcüməsi onundur.

A.Faruqun ədəbi fəaliyyəti istər ədəbiyyat, istərsə də məfkurə cəbhəsində kəskin mübarizə getdiyi dövrə təsadüf edir. Bu illərdə xalqımızın qarşısında köhnə dünyanın qalıqlarını dağıtmaq, yerində yeni aləm qurmaq kimi şərəfli və çətin vəzifə dururdu. Belə bir şəraitdə poeziyaya, həyatın tələbinə, günün səsində biganə qala bilməzdi. İnciləbin yetişdirdiyi başqa gənc şairlər kimi A.Faruq da əsərin siyasi-ictimai hadisələri ilə səsleşən poeziyanı müdafiə edir.

İstərəm mən dünən də cəbhələr düşsün yada,
Sözlərimdə canlansın çarpışma, barrikada.

A.Faruq vətənimizdə baş verən yenilikləri vaxtında hiss edən, onları əsərlərində canlandıran bir şair idi. Özünün dediyi kimi «əsrin, günün, eşqilə yaşayan» şair idi. A.Faruq yaradıcılığının mövzu dairəsi geniş olduğu kimi, təsvir və ifadə vasitələri də müxtəlif, rəngarəngdir. Onun poeziyasında sosialist həyatın demək olar bütün sahələri müəyyən

dərəcədə əksini tapmışdır. Şairin yaradıcılığında inqilab dahisi Leninin obrazı, sosialist inqilabının tərənnümü, beynəlxalq imperializm və faşizmə qarşı mübarizə, ölkə müdafiəsi, sosializm quruculuğu, qadın azadlığı və s. əsas yer tutur.

«Lenin», «Lenin-leninizm» şeirlərində inqilab dahisi Leninin böyüklüyünü, əzəmətini şair iftixar hissi ilə, obrazlı ifadələrlə verir. Leninin «Əzilən ellərin, ölkələrin rəhbəri», «Zəncirli qolların, məbusların pənahı» adlandırır.

«Biz» şeirində yeni həyat uğrunda canını qurban vermiş qəhramanların iradə və amalından danışılır.

Marksin sinif davası dəftərini oxuduq.
Varaqlardan içdik qovğa şərbətini.
Bayrağımızda saxlanan qüvvəti
Tarixin yadigarından toxuduq.
Leninizm
Bizim
Sönməz məşəlimizdir.
Kommunist əsəblərinə
Elektrik qüvvəsi verən
Bu məşəlin işığında duracağıq.
Kölgəsində yeni həyat,
Yeni dünya quracağıq.

Bu «Yeni dünya, yeni həyat» uğrunda, bu günü «daha bəxtiyar» dünya uğrunda mübarizədə A.Faruqun şeiri kəskin bir silah rolu oynayır. Xalqı yeni həyat quruculuğunun daha yüksək zirvələrinə qalxmağa ruhlandırır. Şairin yaradıcılığı xəlqilik və partiyalılıq xətti ilə inkişaf edir. Şairlik və vətəndaşlıq vəzifəsini xalqa və Vətənə xidmətdə görən A.Faruq 1932-ci ildə yazdığı bir şeirində «Firqəvi şeir əsgəri adlandırıldı».

Böyük Vətən müharibəsi dövründə bütün yazıçılarımız kimi A.Faruq da qələmə sarılaraq əsərləri ilə xalqımızın qələbəsi işinə xidmət edir. Hələ dinc quruculuq illərində «Sabah hər b olarsa» mövzusunda yazan şairlər arasında A.Faruqu görürük.

O, Vətəni müdafiə mövzusunda həsr etdiyi şeirində sonadək xalqımızın «Biz hər b istəmirik, hər bə hazırıq» ideyasına sadıq qalıb. Döyüşçüləri sayıq olmağa, vətəni sevməyə çağıran bir çox şeirlər yazıb. A.Faruqun sözü ilə işi bir oldu. Gənc sovet dövlətinin qələbələrini sevinclə tərənnüm edən şair vətəni hədsiz məhəbbətlə sevdiyini sübut elədi. O, böyük Vətən müharibəsinin ilk günlərində kiçik zabit rütbəsində ordu sıralarına getdi. Cəbhəyə yola düşdüyü zaman o, «Cəbhəyə gedərkən» şeirini yazmışdır. Müəllifə görə Vətən də Ana kimi müqəddəsdir. Ona görə də «Vətən ayaqlansa, çeynənər namus» deyib, hamını ana Vətənin azadlığı uğrunda mübarizəyə çağırır.

Yəhərliyib çıxacaq köhlən atları,
Düzək səngərlərə plemiyotları.
Səslənsin topların dağlar içində,
Meşələr içində, bağlar içində.

Həhəng tanklarımız keçsin qabağa,
Səs salsın ordumuz dərəyə, dağa.
Şir kimi çarpışacaq dənizlə, dağla,
Qoruyaq vətəni öz sinəmizlə.

«Vətən ya ölüm» şüarı müəllifin bu dövrdə yazdığı əsərlərin ümumi ruhunun əsas qayəsini təşkil edir. Qoy yenə hər yerdən əmək sədaları yüksəlsin, qoy hər bir zəmi xalqın əli ilə biçilsin, qoy sakit, dinc həyatımız öz əvvəlki

məcrasına qayıtsın, qoy şairlərimiz müharibə haqqında deyil, sülh, əmək haqqında yazsınlar... Şairin arzusu və istəyi budur.

A.Faruqun düşmənə qarşı amansızlığı, hüdudsuz nifrət və qəzəbi Vətən müharibəsi dastanı” əsərində daha canlı, daha təsirli şəkildə ifadə olunmuşdur. Çünki, şair şəxsən cəbhələri dolaşmış, saysız-hesabsız şəhər və kəndlərdə günahsız qanların töküldüyünü görmüşdür. Əsərdə A.Faruq, xalqımızın dinc həyatına qəsd edən faşist işğalçılara lənətlər yağdıraraq, sovet xalqının qəhrəmanlığını düşmənin vəhşiliyinə və rəzalətinə qarşı qoymuşdur. Əsər müharibənin qızğın bir vaxtında qələmə alınıb. Şairdə müharibənin qəti qələbəsinə sarsılmaz inam vardı.

Faruq Don üstündəki vuruşmalarda yaralandıqdan sonra “Birinci yara” şeirini yazmışdır. Cəbhəyə düşmənlə, azğın faşistlərlə vuruşmağa gedən şair alman işğalçılara olan sonsuz nifrətini, bu qanlı müharibədə sovet xalqının qalib gələcəyi inamını şeirində təsirli bir dillə ifadə etmişdir. M.Rahim yazır: ”Mən Abdulla Faruqu son dəfə Sulaqçay ətrafında gördüm. O, 416-cı diviziyada xidmət edirdi. Şair uzun zaman döyüşən orduda Azərbaycan bala-larını vuruşlara aparmış, öz rəşadəti və şeirləri ilə onları ruhlandırmışdır. Döyüşlərdən birində ağır yaralanan şair hərbi xəstəxanada müalicədən sonra Azərbaycan Yazıçıları İttifaqına gəldi, söhbət zamanı dedi: ”Gedirəm, Böyük Vətən Müharibəsi qurtarana qədər mənim yerim ön xətt olacaqdır”

O sağaldıqdan sonra yenidən ön cəbhəyə qayıdarkən “Yolumu gözlə” şeirini yazmışdır. Şeir nişanlıları və sevimli ərləri cəbhədə vuruşan qız və gəlinlərimizə ithaf edilmişdir. Şair inanır ki, arxada qələbə üçün çalışan qız və gəlinlər cəbhədə vuruşan həyat yoldaşlarını bir an olsun

unutmayacaqlar, düşmənin izini belə vətən torpağında qoymayacağıq, bir gün gələcək, bizim eldə də bahar olacaq, yurdumuz al-əlvan çiçəklərə bürünəcəkdir.

Çiçək mövsümünə - bahara qədər,
Çən keçər, dağlardan duman çəkilər.
Qayıdıb gələrəm mən də bir səhər.
O süzgün baxışla, o ala gözlə,
Darıxma, sevgilim, yolumu gözlə.

Abdulla Faruq qəlbi xoş arzularla dolu bir şair isdi:

...Yol uzun, arzu çox, ömür yarıdır.
Başqa bir şey deyil mənim yazdığım,
Sahilsiz qəlbimin dalğalarıdır.

Təəssüf ki, həmişə yazmaq, yaratmaq istəyən, daha xoşbəxt gələcək eşqi ilə yaşayan şair yaradıcılığının çiçəkləndiyi bir dövrdə - 1943-cü ildə cəbhədə həlak oldu. Bir zaman şeirləri ilə Vətəni tərənnüm edən, doğma xalqına dərin məhəbbət bəsləyən mübariz şair həyatını ona qurban verdi...

Qədirbilən xalqımız özünün şair oğlunun-döyüşçü oğlu Abdulla Faruqun xatirəsini əziz tuitar. Onun əsərləri bundan sonra da nəşr ediləcək, oxunacaq, seviləcəkdir.

“Ədəbiyyat və incəsənət”, 09.05.70

ODLU SƏTİRLƏR

Müharibədən qayıtmayan oğullar arasında söz, sənət ustalarımız da az olmayıb. Onlardan biri Vətən yolunda həm qələmi, həm də silahı ilə vuruşaraq, həlak olmuş şair

Abdulla Faruq idi. Partiyanın çağırışı ilə cəbhəyə yola düşən Abdulla Faruqun 30 yaşı vardı. Qəlbi xoş arzularla dolu idi.

Otuz ildir ərzə qədəm basdığım,
Yol uzun, arzu çox, ömür yarıdır...
Başqa bir şey deyil mənim yazdığım,
Sahilsiz qəlbimin dalğalarıdır!

Hələ müharibədən əvvəl gənc Sovet dövlətinin qələbələrini ilhamla tərənnüm edən şair doğma vətənə hədsiz məhəbbətini, necə deyərlər, işdə sübut elədi. O, Böyük Vətən Müharibəsinin ilk günlərindən əsgər paltarını geyib kiçik zabit rütbəsində ordu sıralarına getdi. Bununla əlaqədar o, “Cəbhəyə gedərkən” şeirini yazmışdır. Müəllifə görə, Vətən də ana kimi müqəddəsdir. Vətən namusu ana namusu kimi müqəddəsdir. Vətən namusu ana namusu deməkdir. Buna görə də “Vətən ayaqlansa çeynənər namus” deyib hamını ana vətənin azadlığı uğrunda mübarizəyə səsləyir:

Yəhərləyib çıxacaq köhlən atları,
Düzək səngərlərə pulemyotları.
Səslənsin toplarım dağlar içində,
Meşələr içində, bağlar içində.

Nəhəng tanklarımız keçsin qabağa,
Səs salsın ordumuz dərəyə, dağa.
Şir kimi çarpışacaq dağla, dənizlə,
Qoruyaq Vətəni öz sinəmizlə.

A.Faruqin düşmənə qarşı amansızlığı, hədsiz nifrət və qəzəbi “Vətən mühartibəsi dastanı” əsərində daha canlı,

daha təsirli ifadə olunmuşdur. Əsərdə şair, xalqımızın dinc həyatına qəsd edən faşist işğalçılarına lənətlər yağdıraraq, sovet xalqının qəhrəmanlığını düşmənin vəhşiliyinə və rəzalətinə qarşı qoymuşdur. Müharibənin qızgın bir vaxtında yazılmış bu poemanın əsas pafosu qələbəyə qəti inam hissi ilə bağlıdır.

Əsər dinc quruculuq dövrünün təsvirilə başlayır. Şair xalqın şən, gözəl və firavan həyatından söhbət açır. Sonra bütün dünyanı zəbt etmək fikrinə düşən alman faşistlərinin cinayətlərindən, dağılmış şəhər və kəndlərdən, gözləri yolda qalmış ata-analardan danışır.

Don üstündəki vuruşmalarda A.Faruqun dəstəsi cəldliyi, məharəti, igidliyi hamıya nümunə olmuşdu. Hissə və bölmələrdə kütləvi qəhrəmanlıq adı hala çevrilmişdi. Abdulla Faruq həmin döyüşdə ilk dəfə ağır yara alır. Bu ilk güllə onun düşməne qəzəb və nifrətini daha da artırdı, köksündə bir şeiri yaraladı. Bir yaralı şeir doğuldu, adı da “Birinci yara”:

Faşist snayperi–insan ovçusu!
Ey həyat düşməni, ölüm carçısı!
Belə fırtınalı bir qış günündə,
Sən məni vurmuşdun Donun üstündə.
Qarıxdı al qanım gümüş qarlara,
Dostlar, ağır olur birinci yara!
Yenə qayıdıram bu gün üstünə,
Anan gərək gəlsin sənin üstünə.
Əlli il çarpışsan, bu azad torpaq
Təslim olmayacaq, bunu bil, sənə!

Bu hadisə haqqında xalq şairi Məmməd Rahim yazırdı: “Mən Abdulla Faruqu son dəfə Sulaqçay ətrafında gör-

düm. O, 416-cı diviziyada xidmət edirdi. Şair uzun zaman döyüşən orduda Azərbaycan balalarını vuruşlara aparmış, öz rəşadəti və şeirləri ilə onları ruhlandırmışdır. Döyüşlərdən birində ağır yaralanan şair hərbi xəstəxanadfa müalicədən sonra Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına gəldi, söhbət zamanı dedi: - Gedirəm, Böyük Vətən Müharibəsi qurtarana qədər mənim yerim ön xətdə olacaqdır”.

Sağaldıqdan sonra cəbhəyə qayıtmış Abdulla Faruq nişanlıları və sevili ərləri cəbhədə vuruşan qız-gəlinlərimizə ithaf etdiyi “Yolumu gözlə” şeirini yazır. Arxa cəbhədə qələbə üçün çalışan qadınlar faşist işğalçılarına qarşı qəhrəmanlıqla döyüşən igidləri bir an da olsun unuturlar.

Bu yaşıl yamaclar, bu qarlı dağlar,
Çağlayan çeşmələr, coşan bulaqlar.
Düşmən yüz min olsa, qabağın saxlar.
Dodağında gülüş, qəlbində közlə,
Darıxma, sevgilim, yolumu gözlə!

Çiçək mövsümünə - bahara qədər,
Çən keçər, dağlardan duman çəkilər.
Qayıdıb gələrəm mən də bir səhər,
O süzgün baxışla, o ala gözlə,
Darıxma, sevgilim, yolumu gözlə!

Döyüşçülərin sevimlisi olan Abdulla Faruq vuruşmalar arasındakı istirahət vaxtlarında xəyala dalmaqdan, otların üstündə uzanaraq ana təbiəti seyr etməkdən doymazdı. Bu anlarda o, cəbhə dostlarına Azərbaycandan, Xəzərdən, doğma Göyçayın nar bağlarından, el-obasından söhbət açar, mübarizəyə ruhlandıran şeirlər oxuyar, gələcək arzularından danışırdı.

Şiddətli döyüşlər zamanı onun dəstəsi çoxlu alman əsgər və zabitini qıraraq döyüş tapşırığını ləyaqətlə yerinə yetirir. 1943-cü ildəki həmin döyüşdə - həmişə yazıb-yaratmaq arzusu ilə, xoşbəxt günlər eşqi ilə yaşayan şair həlak oldu. Bir zaman şeirlərində Vətəni tərənnüm edən, doğma xalqına dərin məhəbbət bəsləyən şair həyatını haqq işi uğrunda qurban verdi.

Şairlik və vətəndaşlıq vəzifəsini xalqa və vətənə xidmətdə görən Abdulla Faruq 1932-ci ildə yazdığı bir şeirində özünü “fırqəvi şeir əsgəri” adlandırırdı. Başqa bir şeirində isə o, qürurla deyirdi:

Şərəflə ölənlər yaşayır ancaq,
Olur igidlərin adları bayraq.

Coşqun bir ehtirasla, insanlara böyük məhəbbətlə deyilməmiş bu misralar Faruqun şərəfli həyata, igidliyə çağırış səsi idi. O, ömrünün sonunadək belə düşündü, belə yaşadı...

Qədirbilən xalqımız özünün şair oğlu - döyüşçü oğlu Abdulla Faruqun xatirəsini əziz tutur.

“Ədəbiyyat və incəsənət”, 09.05.08

SÜNGÜYƏ DÖNMÜŞ QƏLƏM

Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının girəcəyində adları xatirə lövhəsində asılmış Abdulla Faruq, Hüseyn Natiqi, Məhərrəm Əlizadəni, Sergey İvanovu, Tatul Huryanı xalqımız böyük minnətdarlıqla xatırlayır.

Abdulla Faruq da doğma vətəninin baharını tərənnüm edərkən həmişə səmimi olmuş, özünü ifadə etməyə çalışmış, təbii duyğularını qələmə almışdır. Şair “Dalğalar”

şeirində öz coşqun hiss və həyəcanını, çırpınan ürəyinin arzularını belə ifadə etmişdir:

Sizin tək çırpınır hər sabah, axşam,
Şairin qəlbini titrədən dalğalar.
Nə qədər əzici sükuta alışsam,
Məni də coşdurur fitrətən dalğalar,
Şairin qəlbini titrədən dalğalar.

İnqilabın yetişdirdiyi başqa gənc şairlər kimi, Faruq da Vətənimizin yeniliklərini, böyük dəyişikliklərini vaxtında hiss edir, onları əsərlərində canlandırır. Siyasi lirika şairin yaradıcılığının əsasını təşkil edir. Onun əsərlərində sosializm quran xalqımızın xarüqələrlə dolu həyatı, beynəlxalq imperializm və faşizmə qarşı mübarizə, ölkə müdafiəsi, qadın azadlığı və başqa məsələlər bədii əksini tapırdı.

A.Faruq təkcə ölkə daxilindəki hadisələri qələmə almaqla kifayətlənmirdi, dünyanın taleyini düşünür, onun gələcəyi haqqında fikirləşirdi. Şairin “Rot-Front”, “Həbəşistan yollarında”, “Dolores İbarruriyə salam” şeirləri beynəlxalq mövzuda yazılmış əsərlərinin diqqətəlayiq nümunələridir.

O Böyük Vətən Müharibəsinin ilk günlərindən zabit rütbəsinə cəbhəyə getdi. Bir əlində silah, bir əlində qələm Vətənimizin, xalqımızın azadlığı üçün döyüşlərə atıldı. Şiddətli vuruşları, qanlı-qadalı çarpışmaları gözlərilə gördü.

“Vətən və ya ölüm” ideyası müəllifin bu dövrdə yazdığı əsərlərinin ümumi ruhunu, qayəsini təşkil edirdi. A.Faruqun düşməne qarşı amansızlığı, hədsiz nifrət və qəzəbi “Vətən Müharibəsi dastanı” əsərində daha canlı, daha təsirli ifadə olunmuşdur. Əsərdə şair xalqımızın dinc həyatına qəsd edən faşist işğalçılara lənətlər yağdırır. Sovet xalqının qəhrəmanlığını düşmənin vəhşiliyinə və rəzaləti-

nə qarşı qoyurdu. Mühəribənin qızğın vaxtında yazılmış bu poemanın əsas pafosu qələbəyə qəti inamdır.

Don üstündəki vuruşmalarda A.Faruqun dəstəsi yenilməzliyi, mətanəti, igidliyi ilə nümunə olmuşdu. Hissə və bölmələrdə kütləvi qəhrəmanlıq adı hala çevrilmişdi. Abdulla Faruq döyüşlərin birində ilk dəfə ağır yaralanır. Bu ilk yara onun qəzəb və nifrətini daha da artırmışdı. Sonradan bir yaralı şeir doğuldu, adı da “Birinci yara”:

Faşist snayperi–insan ovçusu!
Ey həyat düşməni, ölüm carçısı!
Belə fırtınalı bir qış günündə,
Sən məni vurmuşdun Donun üstündə.
Qarışdı al qanım gümüş qarlara,
Dostlar, ağır olur birinci yara!
Yenə qayıdıram bu gün üstünə,
Anan gərək gəlsin sənün üstünə.
Əlli il çarpışsan, bu azad torpaq
Təslim olmayacaq, bunu bil, sənə!

Bu hadisə haqqında xalq şairi Məmməd Rahim yazırdı: “Mən Abdulla Faruqu son dəfə Sulaqçay ətrafında gördüm. O, 416-cı diviziyada xidmət edirdi. Şair uzun zaman döyüşən orduda Azərbaycan balalarını vuruşlara aparmış, öz rəşadəti və şeirləri ilə onları ruhlandırmışdır. Döyüşlərdən birində ağır yaralanan şair hərbi xəstəxanada müalicədən sonra Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına gəldi, söhbət zamanı dedi: - Gedirəm, Böyük Vətən Mühəribəsi qurtarana qədər mənim yerim ön xətdə olacaqdır”.

Döyüşçülərin sevimlisi olan Abdulla Faruq vuruşlar arasında vaxt tapıb cəbhə dostlarına Azərbaycandan, Xəzərdən, doğma Göyçayın nar bağlarından, el-obasından

söhbət açır, mübarizəyə ruhlandıran şeirlər oxuyur, gələcək arzularından danışdı.

Amma Abdulla Faruq 1943-cü ildə, yaradıcılığının çiçəkləndiyi bir dövrdə qəhrəmancasına həlak oldu. Gələcək eşqi ilə yaşayan şair ömrünə nöqtə qoyuldu. Ürəyi xoş arzularla dolu şairin sözü yarımçıq qaldı.

Şərəflə ölənlər yaşayır ancaq,
Olur igidlərin adları bayraq.

Coşqun bir ehtirasla, insanlara böyük məhəbbətlə deyilməmiş bu misralar Faruqun çağırış səsi idi. O, ömrünün sonunadək belə düşündü. Belə yaşadı... Abdulla Faruqun yarımçıq qalmış şeirləri, sona çatmayan həyatı öz işığı ilə bizi gətirib böyük qələbəyə çatdırdı.

"Ədəbiyyat və incəsənət", 01.05.85

Zemfira Tahirli

UNUDULMAZ ŞAIR

Abdulla Faruq.
“Sahilsiz qəlbimin dalğaları”,
“Yazıçı”, 1989.

Abdulla Faruq. İndi geniş oxucu kütlələrinə tanış olmayan bu ad 30-cu illərdə qəzet və jurnal səhifələrindən düşmür, S.Vurğun, S.Rüstəm, R.Rza, M.Müşfiq kimi görkəmli sənətkarlarla bir sırada çəkilirdi. Təsadüfi deyildir ki, həmin illərdə ən məhsuldar işləyən və ən çox kitabı çap edilən şairlərdən biri də elə məhz Abdulla Faruq idi. Bu illərdə onun altı kitabı, qəzet və jurnallarda, müxtəlif toplularda çoxlu şeir, poema, mənzum nağıl və s. çap edilmişdi. Şair sanki yorulmaq nə olduğunu bilmür, yeni dünyanı yaradanların ilk cərgələrində gedir, başqalarını da irəliyə, yeni həyat uğrunda mübarizəyə səsləyirdi. Lakin böyük vətən müharibəsi başlanan kimi A.Faruq qələmi yerə qoyub, əlinə silah götürdü. Vətəni müdafiə üçün cəbhəyə getdi və döyüşlərin birində qəhrəmanlıqla həlak oldu. Təəssüf ki, elə o gündən də bir şair kimi unuduldu.

“Yazıçı” nəşriyyatı xeyirxah bir iş görmüş və bu yaxınlarda bu istedadlı şairin Sahilsiz qəlbimin dalğaları” adlı kiçicik bir kitabçasını oxuculara çatdırmışdır. Kitaba A.Faruqun 29 şeiri və 2 poeması daxil edilmişdir. Bu əsərlərin mövzu dairəsi çox genişdir. Şair dövrün bütün siyasi və ictimai hadisələrinə müdaxilə edir, oxucuları da öz ardınca aparır. Onun lirik qəhrəmanı sadəliyi və səmimiyyəti

ilə diqqəti cəlb edir. Bu qəhrəman üçün vətən məhəbbəti hər şeydən üstündür. O, vətənin müxtəlif dilbər guşələrini elə bir vurğunluqla tərənnüm edir ki, bu guşələr mahir bir rəssamın çəkdiyi sənət əsərləri kimi oxucunun gözləri önündə canlanır:

Hər səhər şəfəqlər öpər çöhrəni,
Günün ilk baxışı salamlar səni.
Başının üstündən uçar buludlar,
Şimşəyin əlindən qaçar buludlar...

A.Faruq yaradıcılığının əsas leytmotivi vətənpərvərlik olduğu üçün bu kitabda toplanan şeirlərin də əksəriyyəti məhz vətəni müdafiə mövzusunda. Bu şeirlər insanları ayıq-sayıq olmağa, vətəni müdafiəyə, vətən yolunda candan keçməyə belə hazır olmağa çağırır:

Sülh, azadlıq yoludur
bizim tutduğumuz yol.
Düşmən hələ yatmamış,
ey vətən, ayıq ol.
Milyon-milyon düzlən,
haydı, marş!
Bir, iki, sol!

Şair bu uzaqgörənliklə oxucularına başa salır ki:

Nə qədər dünyada iki cəbhə var,
Döyüş bitməyəcək, açıq yazırıq.
Yaxşı bilsin bunu, dostlar, düşmənlər,
Biz hər bə istəmirik, hər bə hazırıq...

A.Faruqun yaradıcılığında uşaqlar üçün yazdığı şeirlər də mühüm yer tutur. Bu şeirlərdə şair uşaqları elmə, maarifə səsləyir, xeyirxah işlər görməyə, ata-anaya, böyüklərə ehtiram etməyə çağırır, pis əməllərdən çəkindirirdi. Bu şeirlə öz səmimiliyi, dilinin sadəliyi ilə seçilir, oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanırdı:

Yarpaqları tut, gavalı,
Alça, ərik, nar, albalı...
Dərələrdə, təpələrdə
Qızılgüllər sərir xalı.

Təəssüf ki, şairin bu kitabında onun uşaq şeirlərindən yalnız bircə nümunə verilmişdir. Halbuki həmin şeirlərin böyük əksəriyyəti bu gün də öz əhəmiyyətini itirməmişdir.

Kitabda A.Faruqun “Sarıtel” və Xaspolad” poemaları da verilmişdir. “Sarıtel” poemasında kollektivləşmənin ilk illərində yaranmış bir kolxozdan, onun əmək adamlarından, kolxozçuların iş şəraitindən, onların açıq və gizli düşmənlərlə mübarizəsindən bəhs olunur. Poemada Saritel, Sərdar, Qaya, Sona, Xəndan və b. kimi yeni həyatın nümayəndələri ilə yanaşı, Məşədi, Qüdrət, Sirac, Qara, Molla Cəfər, Güləhməd, Qurban və b. kimi yeni quruluşun düşməni olan adamların da surətləri parlaq cizgilərlə, fəaliyyətdə verilmişdir. Əsərdə kolxoz həyatının ilk illəri, kolxoz iclasları, sinfi toqquşmalar, ailə və məişət səhnələri və s. olduqca məharətlə təsvir edildiyindən müasir oxucu üçün son dərəcə böyük maraq təşkil edir. Çünki, müasir oxucu necəliyindən asılı olmayaraq keçmiş yolu bilmək istəyir və bu baxımdan “Sarıtel” poeması bu gün də aktual səslənir.

“Xaspolad” poeması vətənpərvərlik mövzusunda həsr edilmişdir. Kəndli oğlu Xaspolad uşaqlıqdan dövlətliyə

çobanlıq etmiş, Sovet hakimiyyəti illərində savad kursunu bitirmiş, komsomola daxil olmuş, kəndin yeni həyata doğru irəliləməsi işinə başçılıq etməyə başlamışdır. O, Pəri adlı bir gözəli sevir. Günlərin birində Xaspolad ordu sıralarına çağrılır. Komsomol özəyi kənd məktəbində əsgərliyə gedən gənclərlə vida görüşü keçirir. Xaspolad hərbi xidməti başa vursa da, geri qayıtmır, hərbi biliklərə dərinləndən yiyələnmək üçün könüllü olaraq orduda qalır, başa düşür ki:

Biz hərbi işlərə olmasaq hakim,
Görməsək əsgərlik, almasaq təlim,
Ağalar dünyası eyləməz süqut,
Buna keçən günlər sübutdur, sübut.

Xaspolad iki il ərzində böyük komandanı adını alıb, doğma kəndə dönür, Pəri ilə ailə həyatı qurur, kəndlilər onu kənd sovetinə sədr seçirlər.

Poemanın əsas qayəsi bu gün üçün də aktualdır: bütün gənclər hərbi biliklərə yiyələnməli, vətəni müdafiəyə hazır olmalıdır.

Göründüyü kimi A.Faruqun əsərləri bu gün də gənc nəslin təlim-tərbiyəsi işində müəyyən rol oynaya bilər və bu əsərlər daha mükəmməl şəkildə nəşr olunmağa layiqdir.

"Ədəbiyyat və incəsənət", 29.09.89.

SONA XƏYALIN QISA TƏRCÜMEYİ-HALI

Sonaxanın Həmid qızı Hadiyeva 1961-ci il iyunun 19-da Bakının Maştağa qəsəbəsində anadan olub. 1981-ci ildə Bakı 1 sayılı Tibb Məktəbinin mamalıq şöbəsini, 1991-ci ildə BDU-nun biologiya fakültəsini bitirmiş, 1986-88-ci illərdə İxtiraçılıq İnstitutunda, 1995-1999-cu illərdə Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunun aspiranturasında (qiyabi) təhsil almışdır. Tibb məktəbində oxuyarkən, 1979-cu ilin sentyabrında 7 sayılı Birləşmiş Şəhər Xəstəxanasının laboratoriya şöbəsinə işə qəbul edilmişdir. Tibb Məktəbini bitirdikdən sonra xəstəxananın cərrahiyyə şöbəsinə tibb bacısı vəzifəsinə keçirilmiş və altı aylıq anesteziya və reanimatologiya kursuna göndərilmişdir. Bir müddət cərrahiyyə şöbəsində çalışmış, yenidən laboratoriya şöbəsinə böyük laborant vəzifəsinə keçirilmişdir. Kliniki, biokimyəvi, seroloji laboratoriya kurslarında təkmilləşmişdir. Qiyabi təhsil aldıqdan sonra bir il laboratoriya həkimi işləmiş sonra həmin laboratoriyaya müdir vəzifəsinə təyin olunmuş və beş il bu vəzifədə çalışmışdır. İki il tədris-istehsalat kombinatında IX-X siniflərə tibb bacısı kursunu tədris etmiş və daha sonra Maştağa Mədəniyyət Evinədəki ikillik tibb kursunu aparmışdır.

1992-ci ildə ikillik Jurnalist Sənətkarlığı İnstitutunu bitirmiş və 1993-cü ildə Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinə üzv qəbul olunmuşdur. Maştağa Mədəniyyət Evinədə Gənc jurnalistlər dərnəyi təşkil etmiş və onun rəhbəri olmuşdur. «Murovdəğ», «Paklıq» və «Vətən həsrəti» qəzetlərində müxbir işləmişdir. Sonralar “Respublika” qəzetinin əməkdaşı olmuşdur. 2008-2009-cu illərdə “Yazıçı qadın” jurnalının baş redaktor müaini olmuş, hal-hazırda «Paklıq» qəzetinin baş redaktorudur.

1993-cü ildə «Aç qapını gəlim, dünya» adlı ilk şeirlər kitabı çap olunub. Həmin il Maştağa Mədəniyyət Evinədə «Maştağa şairlər məclisi»ni təşkil edib, məclisin sədri olub. 1994-cü ildə «Məcməüşşüərə» ədəbi məclisinin üzvü olub və elə həmin ilin dekabrında Hacı Maillə birlikdə «Füzuli ədəbi məclisi»ni təşkil edib, məclisin katibi olub. Hacı Maillin vəfatından sonra Füzuli ədəbi məclisini bərpa edib. Amma məclis davam etməyib. 2000-ci ildə ustasına verdiyi sözlə əməl edərək «Divan» bağlayıb. 2005-ci ildə həmin divandan seçilmiş 101 qəzəl daxil edilmiş «Qəzəllər» kitabı nəşr olub.

1993-98-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində axşam, 2004-06-cı illərdə Bakı Slavyan Universitetinin magistraturasında qiyabi təhsil alıb, 1997-98-ci dərslərində 255 sayılı orta məktəbdə biologiya və dil-ədəbiyyat fənlərini tədris edib.

1998-ci ildə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinə üzv qəbul edilib. Yazıçıların XI qurultayına nümayəndə, qurultaydan sonrakı plenumda Yazıçılar Birliyinin «İrs» komissiyasının sədri seçilib.

2003-cü ildə Akademiyada qadın alimləri birləşdirən və onların elmi fəaliyyətinin tədqiqi və təbliği ilə məşğul olan «Nigar» elmi-ədəbi məclisini yaradıb, hal-hazırda qədər onun sədridir. 2009-cu ildə «Gənc qələm» ədəbi birliyini yaratmışdır. 2011-ci ildə “Ziyalı qadınlar məclisi”ni yaradıb, onun sədridir.

MÜNDƏRİCAT

ABDULLU FARUQ – 100 3

ƏLYAZMALAR

Xatirələr 9

Məktublar 24

Dini şeirlər 31

ABDULLA FARUQUN MƏQALƏLƏRİ

“Şairin andı” 40

Ədəbi gəncliyimiz 40

Yüksək səviyyəli əsərlər 42

ABDULLA FARUQ HAQQINDA YAZILANLAR

XATİRƏLƏR

Balaş Azəroğlu. Şair Abdulla faruq haqqında xatirə 44

Əli Səmədli. Yadigar qayçı 51

MƏQALƏLƏR

Cəlal Abdullayev. Qələm və silah dostları 55

Rasim Tağıyev. Şair-döyüşçü 60

Maarif Teymur. 44-cü ilin şeirləri yaxud Faruq ömrünün son avtoqrafları 64

Sona Xəyal. Abdulla Faruqun iki məktubu və iki qəzəli. 65

Tofiq Babayev. Şair döyüşçü 69

Odlu sətirlər 74

Süngüyə dönmüş qələm 78

Zəmfira Tahirli. Unudulmaz şair 82

Sona Xəyalın qısa tərcümeyi-halı 86

“YÜZİLLİKLƏR” silsiləsindən
ABDULLA FARUQ – 100

Naşir: Rafiq Xan-Sayad oğlu
Korrektor: Ülviyyə Bahir
Texniki redaktor: Ülvi Arif
Dizaynerlər: İradə Əhmədova, Ceyhun Əliyev
Operator: Rübabə Vəliyeva

Yığılmağa verilib: 27.08.2008
Çapa imzalanıb: 24.11.2011
Ş.ç.v. 5,5, tiraj 300
«MBM» mətbəəsində çap olunub.